

ETIKA, INTEGRITET I PREVENCIJA KORUPCIJE U PRAVOSUĐU

Zajednički projekat Evropske unije i Saveta Evrope
„Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv
korupcije u Srbiji” (PAKS)
www.coe.int/pacs

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Izdavač

Savet Evrope, Kancelarija u Beogradu
Španskih boraca 3, 11070 Beograd
www.coe.int

© Savet Evrope, 2015.

Ova publikacija priređena je u okviru zajedničkog projekta Evropske Unije i Saveta Evrope „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa u borbi protiv korupcije u Srbiji“ PAKS, koji se sprovodi uz finansijsku pomoć Evropske Unije i Saveta Evrope.

Stavovi izraženi u publikaciji ni u kom slučaju ne odražavaju zvanično mišljenje Evropske Unije i/ili Saveta Evrope.

Autori

James Hamilton, ekspert Saveta Evrope
Quentin Reed, ekspert Saveta Evrope
Lado Laličić, Sekretarijat Saveta Evrope

Za izdavača

Tim Cartwright

Urednik

Lado Laličić

Tiraž

200

Dizajn i štampa

Kuća Štampe plus, Bačka 15d, 11080 Zemun, Srbija
www.stampanje.com

СРП - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека
Србије, Београд

174:347.962/963(497.11)
378.147::34(497.11)

ХАМИЛТОН, Џејмс, 1949-

Етика, интегритет и превенција корупције у правосуђу / [аутори
James Hamilton, Quentin Reed, Lado Laličić]. - Београд : Savet
Evrope, Kancelarija u Beogradu, 2015 (Zemun : Kuća štampe
plus). - 67 str. : tabele ; 30 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-84437-78-7

1. Рид, Квентин, 1970- [аутор] 2. Лаличић, Ладо, 1974- [аутор]
а) Судије - Професионална етика - Србија б) Јавни тужиоци -
Професионална етика - Србија с) Правници - Стручно
образовање - Србија
COBISS.SR-ID 215752460

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može biti reprodukovan niti prenet u bilo kom obliku ni bilo kakvim sredstvima, elektronskim (CD-ROM, internet itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje i bilo kakav sistem za skladištenje podataka ili njihovo prenošenje bez prethodne pismene dozvole Saveta Evrope (Direktorat za komunikacije).

Za dodatne informacije, obratiti se na adresu:

Jedinica za saradnju u borbi protiv ekonomskog kriminala

Odeljenje za informaciono društvo i borbu protiv kriminala

DG I – Ljudska prava i vladavina prava

Savet Evrope

Email: contact.econcrime@coe.int

Internet : www.coe.int/corruption

Sadržaj

1. UVOD	5
1.1 Propisi o etici: postojeće stanje	5
1.2 Obuka iz oblasti etike/ponašanja: postojeće stanje	5
1.3 Kontekst etičkih propisa i obuke	6
2. MEĐUNARODNI STANDARDI I DOBRA PRAKSA	7
2.1 Etika i ponašanje	7
2.2 Obuka	8
3. OBUKA U PRAKSI: MEĐUNARODNO ISKUSTVO.....	11
3.1 Srbija: nedostaci u obuci u oblasti etike i integriteta	11
4. PREDLOŽENI PRISTUP OBUCI	12
4.1 Početna obuka	12
4.2 Integritet i etika za sudije/tužioce (prvi dan)	12
Tabela 1: Etički kodeks sudija	15
Tabela 2: Etički kodeks tužilaca	18
4.3 Interaktivna diskusija o etičkim odredbama (drugi dan)	21
4.4 Kontinuirana obuka	23
4.4.1 Opšta pitanja	23
4.4.2 Predsednici sudova i javni tužioci.....	24
4.4.3 Disciplinski tužioci.....	25
Aneks 1: Prezentacija „Sudijska i tužilačka etika“	26
Aneks 2: Prezentacija „Etika i sudija “	35
Aneks 3: Bangalorski principi sudijskog ponašanja.....	48
Aneks 4: Preporuka br. R (94) 12 Komiteta ministara Saveta Evrope	54
Aneks 5: Preporuka CM/Rec (2010) 12 Komiteta ministara Saveta Evrope.....	57
Aneks 6: Primer dobre prakse: govor sudije R. Đorđevića	64

1. UVOD

Ovaj tehnički dokument sadrži preporuke i smernice o tome kako u Srbiji treba vršiti obuku sudija i tužilaca u oblasti integriteta, etike i prevencije korupcije/nesavesnog (neprofesionalnog) vršenja funkcije. Ovaj dokument takodje uzima u obzir preporuke i nalaze nedavno objavljenog izveštaja PAKS projekta „Procena rizika od neprofesionalnog ponašanja i korupcije u sudstvu i tužilaštvu u Srbiji“ (u daljem tekstu: Procena rizika). U dokumentu se takođe identifikuju razlike koji postoje između postojećeg okvira obuke u Srbiji i međunarodnih standarda profesionalnog ponašanja i dobre prakse. Na kraju, dokument sadrži konkretne preporuke o tome i) kako treba strukturisati obuku i ii) šta treba da sadrži plan i program obuke.

1.1 Propisi o etici: postojeće stanje

Postoje relativno obimni propisi u oblasti ponašanja i etike za pripadnike sudstva i tužilaštva u Srbiji. Pre svega su to sledeći propisi (kako je to navedeno i u Proceni rizika):

- Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije¹ definiše sukob interesa na uobičajen način kao „situaciju u kojoj funkcioner ima privatni interes koji utiče, može da utiče ili izgleda kao da utiče na njegovo postupanje u vršenju javne funkcije, odnosno službene dužnosti na način koji ugrožava javni interes“ (član 2). Zakonom je zabranjeno vršenje raznih drugih funkcija, a funkcioneri su u obavezi da Agenciji prijave ako postoji bilo kakva sumnja u pogledu mogućeg sukoba interesa;
- Zakon o sudijama (član 30) i Zakon o javnom tužilaštvu (glava IV, odeljak 5) sadrže jasnu zabranu obavljanja drugih aktivnosti koje bi mogle da ugroze nepristrasnost, a sadrže i obavezu da se nadređeni obaveste o aktivnostima za koje bi mogla postojati mogućnost da ugroze nepristrasnost i da u tom slučaju zahtevaju izuzeće iz postupaka; tim zakonima je utvrđena i obaveza nosilaca pravosudnih funkcija da poštuju profesionalne etičke kodekse (vidi dalje u tekstu);
- Etički kodeks sudija² doneo je Visoki savet sudstva u decembru 2010., dok je Etički kodeks tužilaca³ donet u oktobru 2013. Kodeksi sadrže obimna i jasna pravila i smernice za savesno ponašanje. Kada je reč o tužiocima, Pravilnik o upravi u javnom tužilaštvu takođe sadrži mnogobrojne iste ili slične odredbe.

1.2 Obuka iz oblasti etike/ponašanja: postojeće stanje

Kada je reč o obuci, prema saznanjima eksperata, jedina obavezna obuka iz oblasti etike i profesionalnog ponašanja koja se trenutno organizuje za sudije i tužioce u Srbiji jeste ona koju sprovodi Pravosudna akademija. Ta obuka spada u segment nastavnog plana i programa pod nazivom „Profesionalna znanja i veštine, pravo EU i međunarodni standardi“. Jedan od sedam modula (tema) u tom segmentu jeste „Organizacija pravosuđa i etika nosilaca pravosudnih funkcija“. Polovina tog modula nosi naslov „Etika“ i ima sledeće delove:

- Predavanje o međunarodnim standardima i propisima u Srbiji koji uređuju izbor, razrešenje, odgovornost (krivičnu, građansku, disciplinsku) sudija i tužilaca;
- Predavanje o profesionalnoj etici u pravosuđu. Kada je reč o ovom delu, eksperti su dobili primer jednodnevne nastave za sudije u prekršajnim sudovima.

1 <http://www.osce.org>

2 <http://www.seio.gov.rs>

3 <http://www.seio.gov.rs> Obratiti pažnju na to da je dokument označen kao nacrt, ali usvojena verzija je istovetna.

Iz svega navedenog proizilazi da obuka u oblasti profesionalnog ponašanja i etike nije dovoljno obimna (ona traje otprilike jedan dan). Prema saznanjima eksperata, u sklopu stalne obuke sudija ili tužilaca nije predviđena obuka iz oblasti etike/profesionalnog ponašanja. Pre bi se moglo reći da su sudije i tužiocu uključeni u *ad hoc* obuku u toj oblasti, a tu obuku mahom organizuju međunarodne organizacije u saradnji sa Pravosudnom akademijom. Delimično iz tih razloga, u Proceni rizika PAKS projekta iznete su sledeće preporuke:

- Pravila i standarde ponašanja sudija i tužilaca, kao što su pravila i standardi koji se nalaze u etičkim kodeksima, trebalo bi aktivnije da promovišu Visoki savet sudstva (VSS) i Državno veće tužilaca (DVT), dok bi nastavni plan i program Pravosudne akademije trebalo revidirati u tom smislu da obuhvati i etiku i standarde ponašanja kao nezaobilaznu komponentu stalne obuke sudija i tužilaca (Preporuka br. 31);
- Obuka takođe treba da obuhvati interne smernice i mehanizme za davanje saveta tužiocima o odgovarajućem ponašanju u određenim situacijama, na njihov zahtev, kroz primere iz prakse i stvarnog života, kao što su scenariji koji sadrže etičke dileme i pokušaje nedozvoljenog uticaja. Obuka bi takođe trebalo da obuhvati i advokate i zastupnike odbrane da bi se podstakle zajedničke vrednosti u novom sistemu krivičnog postupka. (Preporuka br. 32).

Preporuke sadržane u ovom dokumentu u velikoj meri bliže utvrđuju upravo navedene preporuke iz Procene rizika. Međutim, ovaj dokument ide i korak dalje kada je reč o obimu, tako da pravi razliku između:

- početne obuke, kao dela nastavnog plana i programa Pravosudne akademije za buduće sudije i tužioce, koju, s jedne strane, čini početna obuka, dok se na drugoj strani nalazi stalna obuka koja je dobrovoljna (fakultativna).
- obuke sudija i tužilaca, u celini uzev, i obuke sudija/tužilaca koji se nalaze na rukovodećim položajima (npr. predsednici sudova i javni tužiocu). Kada je reč o potonjim nosiocima pravosudnih funkcija, preporučuje se obuka iz oblasti prevencije korupcije, uključujući mehanizme za sprečavanje i svođenje na najmanju moguću meru rizika od neprofesionalnog ponašanja, kao i obuka iz oblasti planova integriteta i prakse upravljanja koja obuhvata i maksimalnu budnost prema pojavi činilaca koji bi mogli da ukažu na korupciju ili na posebnu podložnost korupciji među onima za koje rukovodilac snosi odgovornost.

1.3 Kontekst etičkih propisa i obuke

U celini gledano, eksperti žele da naglase jednu stvar koja ima suštinski značaj, a čini okosnicu ovog dokumenta. Reč je o tome da etički propisi i obuka sami po sebi nisu dovoljni da se nosiocu pravosudnih funkcija u potpunosti upute u standarde dobrog profesionalnog ponašanja, kao i da se oni u potpunosti pridržavaju tih standarda. Dobro profesionalno ponašanje – kako je u više navrata istaknuto u Proceni rizika – takođe zavisi od valjanog funkcionisanja mnogih drugih institucionalnih mehanizama. U kontekstu Srbije, ali i u širim razmerama, eksperti pre svega ističu sledeće:

- Obuka iz oblasti „etike“ i „integriteta“ suštinski se preklapa s mnogim drugim aspektima ponašanja i obuke – uključujući pravne veštine i znanje, kao i sudijske veštine (upravljanje zbivanjima u sudnici, rešavanje problema napetosti među učesnicima u krivičnom postupku itd.);
- Etički propisi i obuka neće, po svemu sudeći, imati uticaja ako nisu rešeni suštinski problemi u oblasti upravljanja i nezavisnosti sudija i autonomije tužilaca. U sudstvu ili tužilaštvu, kojim se na loš način upravlja ili čija je nezavisnost/autonomnost ugrožena ili u kojem postoji mogućnost da bude ugrožena, etički propisi mogu se u najgorem slučaju smatrati beznačajnima. Ta vrsta zabrinutosti nedvosmisleno je izražena u međunarodnim standardima, gde se pitanja

integriteta/etike i obuke neposredno stavljaju u kontekst mehanizama upravljanja koji obezbeđuju dovoljan stepen nezavisnosti i resurse za sudstvo i tužilaštvo.

Ipak, čak i ako nastave da postoje pomenuti problemi, etički propisi i obuka iz te oblasti mogu uvećati sposobnost sudija i tužilaca da valjano i časno, sa integritetom, obavljaju svoje dužnosti. Ti mehanizmi mogu čak obezbediti i jedan od onih mehanizama koje sudije i tužioci mogu da koriste da bi se odbranili od potencijalno neprimerenih pritisaka, bez obzira na to da li su ti pritisci koruptivne ili političke prirode.

2. MEĐUNARODNI STANDARDI I DOBRA PRAKSA

U ovom odeljku opisuju se u osnovnim crtama postojeći međunarodni standardi i dobra praksa etičkog ponašanja za sudije i tužioce i obuka o tim standardima. Posebna pažnja se posvećuje sledećim standardima:

- Za sudije – Osnovna načela UN o nezavisnosti sudstva,⁴ Evropska povelja o zakonu za sudije,⁵ Bangalorski principi sudijskog ponašanja,⁶ kao i Komentar tog dokumenta,⁷ Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12,⁸ i Mišljenje br. 4 Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE),⁹ kao i Izveštaj o pravosudnoj etici 2009–2010 Evropske mreže pravosudnih saveta (ENCJ),¹⁰ koji predstavlja koristan izvor bliže razrade standarda;
- Za tužioce – Smernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca (Smernice iz Havane),¹¹ Preporuka Rec(2000)19 Komiteta ministara Saveta Evrope¹² i Standardi Međunarodnog udruženja tužilaca.¹³ Evropske smernice o etici i ponašanju javnih tužilaca („Budimpeštanske smernice”)¹⁴ iako su važne i posebno relevantne zato što su ih doneli sami evropski tužioci, u suštini sadrže malo toga što već nije rečeno u prethodna tri dokumenta.

2.1 Etika i ponašanje

Za sudije najsveobuhvatniji dokument o standardima ponašanja predstavljaju Bangalorski principi, koji su usvojeni 2002. godine posle dugog procesa izrade nacrtu i konsultacija među predsednicima vrhovnih sudova i drugim nosiocima visokih sudijskih funkcija iz mnogobrojnih zemalja, kako onih s tradicijom precedentnog prava, tako i onih s tradicijom kontinentalnog prava.

4 Ta načela je usvojio Sedmi kongres Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala, 1985, a potvrđena su rezolucijama Generalne skupštine UN 40/32 od 29. novembra 1985. i 40/146 od 13. decembra 1985.

5 DAJ/DOC(98)23. Povelja je sačinjena pod pokroviteljstvom Saveta Evrope i usvojena jednoglasno na multilateralnom sastanku evropskih sudija održanom u Strazburu od 8. do 10. jula 1998.

6 Bangalorski principi sudijskog ponašanja koje je usvojila Pravosudna grupa Ujedinjenih nacija za jačanje integriteta pravosuđa, prema tekstu revidiranom na Okruglom stolu predsednika vrhovnih sudova u Hagu, 25–26. novembra 2002, <http://www.unrol.org/files/>.

7 Komentar Bangalorskih principa sudijskog ponašanja, UNODC septembar 2007, koji je takođe sačinila Grupa za jačanje integriteta pravosuđa, <http://www.unodc.org>

8 Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12 pod naslovom „Sudije: nezavisnost, efikasnost i odgovornost” i Memorandum s komentarima na taj tekst, <http://www.coe.int>

9 Mišljenje br. 4 Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućoj početnoj i stalnoj obuci sudija na nacionalnom i evropskom nivou od 27. novembra 2003, <https://wcd.coe.int>

10 Evropska mreža pravosudnih saveta, Izveštaj o pravosudnoj etici 2009–2010, <http://www.encj.eu>

11 Smernice o ulozi tužilaca, usvojene na Osmom kongresu Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala i postupanju prema učiniocima krivičnih dela, Havana, 1990, <http://www.unrol.org>

12 Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope Rec(2000)19 o ulozi javnog tužilaštva u sistemu krivičnog pravosuđa, <https://wcd.coe.int>

13 Međunarodno udruženje tužilaca (IAP), „Standardi profesionalne odgovornosti i izjava o osnovnim dužnostima i pravima tužilaca”, dokument usvojen u aprilu 1999, <http://www.iap-association.org>

14 Evropske smernice o etici i ponašanju za javne tužioce („Budimpeštanske smernice”), usvojene na Konferenciji državnih tužilaca Evrope u maju 2005, <http://www.coe.int>

U tim principima utvrđeno je šest „vrednosti“: nezavisnost, nepristrasnost, integritet, dostojnost, jednakost i sposobnost i revnost, tj. marljivost. Ta načela su bliže objašnjena i razrađena uz detaljnije primere u komentaru tog teksta. Pored toga, Evropska povelja sadrži i podroban odeljak o sukobu interesa.

Pored Bangalorskih principa, u Izveštaju ENCJ o sudijskoj etici bliže su određena načela nezavisnosti, integriteta, nepristrasnosti, uzdržanosti i diskretnosti,¹⁵ kao i revnost, poštovanje (drugih) i sposobnost da se saslušaju drugi, jednakost u postupanju, stručnost i transparentnost u postupanju. U suštini, ta načela ne obuhvataju područje koje se razlikuje od onog koje je obuhvaćeno Bangalorskim principima. Isto to važi i za Komentar Bangalorskih principa, koji je čuven po jednostavnosti i jasnoći objašnjenja svakog principa, zahvaljujući čemu su i jedan i drugi dokument veoma korisni za sudije kao dopunski materijal koji vredi pročitati uz obuku.

Za tužioce je najvažniji međunarodni dokument koji se odnosi na standarde ponašanja – dokument pod naslovom Standardi Međunarodnog udruženja tužilaca (IAP). Standardi IAP takođe se dele na šest oblasti: profesionalno ponašanje, nezavisnost, nepristrasnost, uloga u krivičnom postupku, saradnja i osnaživanje.

Treba naglasiti da etički kodeksi sudija i tužilaca u Srbiji u znatnoj meri sadrže standarde navedene u ovim međunarodnim dokumentima i, sa stanovišta eksperata, ne postoje velike razlike između međunarodne dobre prakse i kodifikovanih standarda u tom pogledu u Srbiji. Jedini komentar koju bi eksperti mogli da upute u vezi sa propisima u Srbiji sastoji se u tome što Etički kodeks tužilaca u nekim delovima nije onoliko jasan koliko bi mogao da bude ili što se pod jednim istim naslovom kombinuju različite teme (primer toga je odeljak o Poštovanju prava, gde se na istom mestu govori i o zabrani korupcije i zloupotrebe ovlašćenja, iz razloga koji nisu sasvim jasni). Jedna od svrha obuke trebalo bi da bude da se odredbe tih dokumenata prenesu na način koji je logičan i shvatljiv i sudijama i tužiocima.

2.2 Obuka

Kada je reč o obuci o međunarodnim standardima, naglašene su tri glavne teme: i) obaveze samih sudija i tužilaca da se neprestano obučavaju i usavršavaju kako bi održali nivo svog profesionalnog znanja i stručnosti, ii) dužnost države da iz budžeta ponudi i obezbedi obuku i iii) naglašena potreba da se obuka, posebno za sudije (ali isto tako, u izvesnoj meri, i za tužioce), odvija i bude upravljana od strane sudstva.

Navešćemo ključne elemente međunarodnih standarda o obuci **sudija**:

- U Bangalorskom principu 6.3 naglašava se i dužnost sudije da se stara da bude informisan i važnost toga da se obuka sudija odvija u okviru i bude upravljana od strane sudstva: *Sudija treba da preduzme sve razumne mere kako bi održao i unapredio svoje znanje, veštine i stručne kvalitete neophodne za pravilno obavljanje sudijske dužnosti, koristeći u tu svrhu obuku i sve druge mogućnosti koje, upravljane od strane sudstva, treba da budu stavljene na raspolaganje sudijama.* U Komentaru Bangalorskih principa¹⁶ naglašava se etička dužnost sudije da profesionalno obavlja sudijski posao, kao i potreba da bude posvećen stalnom učenju i usavršavanju. Sudija mora da bude upućen ne samo u zakone već i u to kako zakoni utiču na stvarni život, i potrebna mu je obuka iz mnogih oblasti. Od velikog su značaja mogućnosti za stalnu obuku. Država je dužna da obezbedi resurse i da pokrije troškove obuke, ali sudstvo treba u tome da odigra jednu od ključnih uloga i da bude odgovorno za organizovanje obuke za sudije i za nadzor nad tom obukom, bilo neposredno, bilo preko takvih organa kao što je komisija za sudstvo;

¹⁵ Obratite pažnju da se izraz „diskretnost“ (*discretion*) ovde koristi u drugačijem značenju od onoga koje se uobičajeno sreće u domenu borbe protiv korupcije (*AC work*) – ovde je to značenje veoma blisko značenju pojma „uzdržanost, rezervisanost“ (*reserve*).

¹⁶ <http://www.unodc.org>

- U Osnovnim načelima UN na dva mesta se izričito pominje obuka. U načelu br. 9. kaže se da su „sudije slobodne da osnivaju udruženja sudija ili druge organizacije i stupaju u ta udruženja ili organizacije... da bi unapređivali svoju profesionalnu obuku“. S jedne strane, to jasno implicira da sudije treba da imaju kontrolu nad trajnim usavršavanjem, a u isto vreme načelo br. 7. traži od zemalja članica UN da obezbede odgovarajuća sredstva koja su potrebna pravosuđu da normalno obavlja svoje funkcije. Jasno je da obuka i pružanje informacija spadaju u tu rubriku;
- Evropska povelja (koja nije obavezujući dokument, ali ima veliku težinu kao stav evropskih sudija) utvrđuje da kandidati koji su izabrani za imenovanje na pravosudnu funkciju treba da dobiju odgovarajuću obuku o trošku države. To ne obuhvata samo početnu obuku – takođe treba da se omogući „održavanje i širenje njihovog znanja, kako stručno-tehničkog, tako i društvenog i kulturnog, koje je neophodno za obavljanje njihovih funkcija, kroz redovan pristup obuci koju finansira država“. Među ostalim funkcijama Saveta sudstva (polovinu članova tog organa moraju činiti sudije) nalazi se i funkcija staranja o primerenosti programa obuke za sudije i organizacije koja tu obuku sprovodi;
- Savet Evrope je svojom Preporukom CM/Rec(2010)12 zamenio prethodnu Preporuku Rec(94)12. Ona sadrži dve odredbe o obuci koje glase kako sledi:
 - *56. Sudijama treba obezbediti teoretsku i praktičnu početnu obuku i praktičnu stalnu obuku, čije troškove u potpunosti snosi država. Ta obuka treba da obuhvati ekonomska, socijalna i kulturna pitanja u vezi s vršenjem sudijskih funkcija. Intenzitet i trajanje takve obuke treba odrediti s obzirom na prethodno stručno iskustvo.*
 - *57. Nezavisni organ treba da obezbedi, potpuno u skladu sa obrazovnom autonomijom, da programi početne i stalne obuke zadovoljavaju kriterijume otvorenosti, stručnosti i nepristrasnosti svojstvene sudijskoj funkciji.*

U Mišljenju br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija o obuci sudija,¹⁷ obuka se dovodi u neraskidivu vezu sa etičkom dužnošću sudije da sudijski posao obavlja stručno i revnosno (marljivo), što je suštinska komponenta nezavisnosti sudstva. U Mišljenju se navodi izvestan broj veoma korisnih praktičnih predloga/preporuka u vezi sa obukom, a posebno treba istaći sledeće:

- Početna obuka treba da bude obavezna, čak i za sudije koje su izabrane iz redova iskusnih pravnik-praktičara, a ne iz redova diplomaca pravnih fakulteta/pravosudnih specijalističkih obrazovnih institucija, koji nemaju prethodno iskustvo u oblasti primene prava. Čak i za iskusne pravnike obavljanje sudijske dužnosti predstavlja novu profesiju koja podrazumeva specifičan pristup mnogim oblastima, prvenstveno kada je reč o profesionalnoj etici, postupku rada i odnosima s drugim akterima. Obuka takođe treba da uzme u obzir i potrebu za razvojem društvene svesti i sveobuhvatnim razumevanjem različitih tema koje odražavaju svu složenost života u društvu;
- Stalna obuka (tj. kontinuirana obuka) nezaobilazna je ne samo zbog toga što se zakoni stalno menjaju, što se usavršava tehnologija, pa se samim tim razvija i znanje koje je potrebno za obavljanje sudijske dužnosti već i zbog toga što će sudije dobijati nove odgovornosti kako napreduju u službi.¹⁸ Prelazak na novu sudijsku dužnost može biti uslovljen pohađanjem odgovarajućeg programa obuke. Obuka treba da bude organizovana tako da bude u dovoljnoj meri privlačna kako bi sudije podstakla da u njoj dobrovoljno učestvuju;
- Obuka ne treba da bude ograničena samo na striktno pravnu oblast, već treba da obuhvati i obuku iz etike i drugih relevantnih oblasti, kao što je upravljanje predmetima, sudska administracija, informaciona tehnologija, znanje stranih jezika, upućenost u društvene nauke i alternativno rešavanje sporova;

¹⁷ Mišljenje br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE) upućeno Komitetu ministara Saveta Evrope o odgovarajućoj početnoj i stalnoj obuci za sudije na nacionalnom i evropskom nivou, od 27. novembra 2003.

¹⁸ *Ibid.*, stav 32.

- Obuka treba da bude pluralistička kako bi mogla da garantuje i osnaži širokogrudnost sudije i njegovu otvorenost za nove ideje;
- Obuka (posebno ona početna) treba da traje dovoljno dugo da se ne bi pretvorila u puku formalnost;
- Trebalo bi podsticati saradnju sa drugim strukovnim organizacijama pravnikâ;
- Sve sudske instance treba da budu obuhvaćene obukom.

Kada je reč o **tužiocima**, međunarodni standardi obuke nisu tako detaljni, ali sadrže sledeće ključne odredbe:

- Obuka je i pravo i dužnost. Prema prvom standardu Međunarodnog udruženja tužilaca (o „profesionalnom ponašanju“), „tužiocima treba da se staraju da budu dobro informisani i upućeni u relevantan razvoj u oblasti prava“, dok standard br. 6. utvrđuje da tužiocima treba da imaju pravo da unapređuju svoju profesionalnu obuku. U Preporuci Komiteta ministara (2000)¹⁹ izričito se kaže da je „obuka i dužnost i pravo svih javnih tužilaca, pre postavljenja, kao i na trajnoj osnovi“. U Standardima IAP, dužnost tužilaca da „budu dobro informisani i upućeni u relevantna pravna zbivanja“ spada među njihove osnovne profesionalne, tužilačke odgovornosti. Tužiocima treba da imaju pravo na „unapređenje profesionalne obuke“;
- Kada je reč o sadržaju obuke, u Smernicama iz Havane naglasak se pre svega stavlja na potrebu da tužiocima budu svesni ideala i etičkih dužnosti svoje funkcije, ustavnih i zakonskih prava i osumnjičenih i žrtava, kao i, u celini uzev, ljudskih prava i osnovnih sloboda. Poseban naglasak stavlja se na potrebu da tužiocima budu poštjeni i sposobni, a da bi se to obezbedilo, ključnu ulogu imaju njihovo regrutovanje i obuka. U Preporuci Komiteta ministara Rec(2000)¹⁹ to je konkretnije navedeno, pa se kao neophodni sadržaj obuke utvrđuju načela i etičke dužnosti funkcije tužioca, zaštita osumnjičenih, žrtava i svedoka, zaštita i poštovanje ljudskih prava, aspekti organizacije rada, uključujući upravljanje i kadrovska pitanja, kao i mehanizme i materijale koji doprinose konzistentnosti tužilačkog pristupa.

3. OBUKA U PRAKSI: MEĐUNARODNO ISKUSTVO

Važna pouka koju daju gore navedeni standardi jeste izričito naglašavanje obuke u oblasti sudijske i tužilačke etike, integriteta i profesionalnog ponašanja. Taj naglasak se isto tako odražava i u praksi nacionalnog sudstva u razvijenim zemljama. Čak i relativno star pregled prakse sudijske obuke u 12 zemalja – koji je sačinjen za Odbor za pravosudne studije u Ujedinjenom Kraljevstvu još 2006.¹⁹ – utvrdio je da su u svim zemljama koje su bile obuhvaćene istraživanjem obezbeđeni obrazovanje i programi obuke za sudije u oblasti sudijske etike. Ti programi su obuhvatili širok spektar pitanja, uključujući pitanje izbegavanja pristrasnosti u suđenju, hvatanje u koštac sa sukobom interesa, rešavanje etičkih dilema koje su u tesnoj vezi s konkretnim pravnim pitanjima.

Pomenuta studija otkrila je važne činjenice o **vrstama obuke**. Konkretno, iako su centralizovani, standardno organizovani programi neposredne obuke (kao što je držanje predavanja na centralnoj pravosudnoj akademiji) bili najzastupljeniji, njihov udeo u obuci se, kako je uočeno, postepeno smanjuje i oni spadaju u manje popularne vrste obuke. Nasuprot tome, decentralizovani interaktivni programi koji se odvijaju u samim sudovima postaju sve zastupljeniji i najpopularniji su među sudijama. U polovini zemalja koje su bile obuhvaćene istraživanjem organizovani su onlajn programi obuke za različite nivoe sudijskih zvanja.²⁰

3.1 Srbija: nedostaci u obuci u oblasti etike i integriteta

Temelji obuke sudija i tužilaca – u vidu postojanja Pravosudne akademije – dovoljno su dobro postavljeni i u ovom dokumentu se nećemo ponovo baviti pitanjima koja se odnose na Akademiju kao instituciju. Na osnovu informacija kojima raspolažu eksperti, vidi se da je početna obuka iscrpno razrađena u planu i programu Akademije. Međutim:

- Samo je jedan, veoma mali, deo programa početne obuke posvećen etici i integritetu;
- Po svemu sudeći, stalna obuka je, u celini gledano, svedena na minimum, ograničena na jednokratne kurseve, kao što su bili oni koji su organizovani pre stupanja na snagu novog Zakonika o krivičnom postupku 2013, kao i kursevi organizovani u sklopu međunarodne tehničke pomoći;
- Čini se da ne postoji nijedan vid namenske, ciljane obuke za različite nivoe tužilaca i sudija – na primer, obuka koja bi bila specifično koncipirana za predsednike sudova i javne tužioce (tj. za one koji su na čelu tužilaštava) koja bi se razlikovala od opšte obuke namenjene svim sudijama i tužiocima.

19 Thomas C./Pravni fakultet Univerziteta u Birmingemu, *Review of Judicial Training and Education in Other Jurisdictions* („Pregled pravosudne obuke i obrazovanje u drugim jurisdikcijama“), Izveštaj pripremljen za Odbor za pravosudne studije, 2006, <http://www.ucl.ac.uk>

20 Ključni citat iz ovog izveštaja glasi: „Čini se da se smanjuje učestalost korišćenja predavanja, dok se u sve većoj meri koriste interaktivni metodi obuke: studije slučajeva, male diskusione grupe, pojedinačne i zajedničke prezentacije, panel-diskusije, audio-vizuelni nastavni materijal i testovi za samoocenjivanje. Pored toga, u jednom broju jurisdikcija sve više se razvijaju onlajn programi, često u nastojanju da se korisnicima obezbede neposredne i u svakom trenutku najnovije informacije, kao i da se omogućí učenje na daljinu u onim jurisdikcijama gde je teže organizovati da sve sudije pohađaju obuku na centralnoj lokaciji.“ (*Ibid.*, p. 92)

4. PREDLOŽENI PRISTUP OBUCI

U ovom odeljku sadržan je predloženi model za obuku sudija i tužilaca u oblasti integriteta i etike. Tu je takođe naveden i konkretan sadržaj nastavnog programa zasnovan na etičkim kodeksima tužilaca i sudija i drugim propisima koji podupiru integritet, pored primera scenarija za interaktivnu obuku. Celokupnu obuku treba da vode iskusne, aktivne sudije i tužioci, i to, ako je moguće, oni koji uživaju veliki ugled u pravosudnoj zajednici.

4.1 Početna obuka

Eksperti predlažu da se u program Pravosudne akademije za sudije i tužioce uključi i poseban, nezavisan odeljak o etici i integritetu. To bi, na primer, značilo da se postojeći odeljak o etici u programu za sudije izdvoji u zasebnu, nezavisnu tematsku celinu. Nju bi opet trebalo proširiti tako da sadrži sledeće teme ili module:

- U tekstu koji sledi, izraz „pravosuđe“ treba shvatiti u značenju sudstvo (sistem sudova i sudija) i/ili tužilaštvo. Navedeni su moduli u kojima je jedan deo nastavnog materijala istovetan za sudije i tužioce, ali se najveći deo tog materijala razlikuje u skladu sa standardima i odgovarajućim potrebama sudija i tužilaca.

4.2 Integritet i etika za sudije/tužioce (prvi dan)

i. Uvod: čemu etika u pravosuđu?

Za sudije treba navesti uvodni citat iz Izveštaja o sudijskoj etici Evropske mreže pravosudnih saveta (str. 11 „O kvalitetima i vrlinama jednog sudije“):

- Složenost suđenja, pored posebnosti koje su uslovljene istorijom svake zemlje, znači i da mnoge odlike ili vrline moraju biti kombinovane da bi se suđenje valjano obavilo i zadovoljila pravda.
- Poverenje u sudstvo nije zajemčeno samo postojanjem nezavisnog, nepristrasnog, poštenog, stručnog i revnosnog sudije.
- Sudija treba da obavlja svoju ulogu ispoljavajući mudrost, lojalnost, čovečnost, hrabrost, ozbiljnost i smotrenost, uz istovremeno umeće da sasluša druge, komunicira s njima i bude radan.
- Ti zahtevi nisu specifični samo za sudiju već su suštinski značajni da bi se moglo jemčiti pravo svakog čoveka da ima sudiju.

Za tužioce, treba navesti uvodni citat iz Standarda IAP (Standard br.1):

Tužioci su dužni:

- da u svakom trenutku čuvaju čast i ugled svoje profesije;
- da se u svakom trenutku ponašaju profesionalno, u skladu sa zakonom i pravilima i etikom svoje profesije;
- da u svakom trenutku poštuju najviše standarde integriteta i pažnje;
- da budu uvek informisani i u toku s relevantnim razvojem u oblasti prava;
- da nastoje da budu dosledni, nezavisni i nepristrasni i da ih drugi takvima vide;
- da uvek štite pravo okrivljenog na pravično suđenje i posebno da obezbede da dokazi koji su povoljni za optuženoga budu obelodanjeni u skladu sa zakonom i zahtevima pravičnog suđenja;
- da uvek služe javnom interesu i štite javni interes; poštuju, štite i ističu univerzalni pojam ljudskog dostojanstva i ljudskih prava.

Osnovni sadržaj sesije:

- a) Upitajte sudije/tužioce šta je po njihovom mišljenju svrha etičkih pravila – da li su pravila tu da bi nam kazala šta treba da uradimo ili da bi nam kazala kako da odlučimo šta da uradimo.
- b) Etika i integritet nisu samo pravila koja treba sprovesti nego su isto toliko, ako ne i više, norme ponašanja. Etička pravila nisu samo „zakoni/pravila koja treba sprovesti“; idealno gledano, njihova osnovna svrha jeste da posluže kao izvor „vodiča ponašanja“, tj. da grupi o kojoj je reč ponude načela na osnovu kojih će donositi etičke odluke, a ne da joj ponude plan ponašanja u svakoj situaciji. Ipak, zbog povrede pravila, u nekim slučajevima može biti pokrenut disciplinski postupak, zavisno od toga koje je pravilo/norma povređena.
- c) Iz toga sledi da sudije/tužioci na pravila i norme ne treba da gledaju kao na „dodatne zahteve“, već kao na sastavni deo valjanog obavljanja sopstvene dužnosti, drugačije rečeno, kao na činilac koji ima centralni značaj za samu suštinu bavljenja poslom sudije ili tužioca: to je mera statusa i jedan od glavnih razloga zbog kojih se čovek može ponositi svojim poslom (u izvan moralnom smislu) ali je to i okosnica statusa, a ne tek zahtev koji treba sprovesti u delo.
- d) Iz toga sledi da etička pravila i norme imaju poseban položaj – mada se mogu razraditi i bliže odrediti (na primer u etičkim kodeksima ili u određenim zakonskim odredbama) oni ipak prožimaju svaki aspekt obavljanja dužnosti, uključujući pravila kojima je uređeno vođenje sudskog postupka. Zahtev da se postupa nepristrasno i objektivno leži u osnovi pravila o prikupljanju dokaza, načinu na koji tužioci treba da ih vrednuju i, konačno, načinu na koji sud treba da ih ceni i tužiočevoj obavezi da odbrani predoči sve relevantne dokaze. To nisu samo tehnička pravila već su to pravila utemeljena u standardima etičkog ponašanja čiji je osnovni cilj da se obezbedi da sudski proces bude pravičan, objektivan i nepristrasan. Isti taj cilj vodi ka pravilu da treba obustaviti istragu onda kada više nema dokaza kojima bi se ona mogla dalje potkrepiti. Dužnost sudije da bude društveno svestan takođe je povezana sa nepristrasnošću – ako je svestan kakvo ponašanje se može smatrati normalnim u određenoj društvenoj grupi, to će mu pomoći da donese valjane i nepristrasne odluke u vezi s pouzdanošću dokaza. Predrasuda je neprijatelj istine, a pravičnost nalaže da sudija širokogrudno i otvoreno pristupi zadatku procene dokaza.

Ilustrativan primer predstavlja sudska greška iz sedamdesetih godina u Ujedinjenom Kraljevstvu kada su šestorica muškaraca nepravedno osuđena za bombaški napad IRA; tokom suđenja, sudija (Englez, pripadnik više klase) ismejao je iskaz jednog od okrivljenih koji je izjavio da je te večeri kada se dogodio bombaški napad on putovao u Irsku na jednu sahranu. Mogući razlog za to sudijsko podsmevanje iskazu bilo je nepostojanje shvatanja o važnosti sahrane, tj. kulturološkim razlikama, koje sahrana ima u ovom slučaju u Britaniji i u Irskoj. Značaj tog podsmevanja sasvim očigledno nadilazi „kulturnu svest“ i neposredno zadire u nepristrasnost i objektivnost sudije. Valjalo bi naći primere slične ovom, ali iz Srbije, da bi se ilustrovale iznete teze.

ii. Međunarodni standardi

a) Za sudije:

- Izneti u kratkim crtama/objasniti – Osnovna načela Ujedinjenih nacija o nezavisnosti sudstva, Evropsku povelju o zakonu za sudije, Bangalorske principe sudijskog ponašanja i komentar tog dokumenta, Preporuku Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec(2010)12 i Mišljenje br. 4. Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE). Vidi drugi odeljak ovog dokumenta za više detalja o tome.

b) Za tužioce:

- Izneti u kratkim crtama/objasniti – Smernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca (Smernice iz Havane), Preporuku Rec(2000)19 Komiteta ministara Saveta Evrope, Standarde Međunarodnog udruženja tužilaca i Budimpeštanske smernice. Vidi drugi odeljak ovog dokumenta za više detalja o tome.

c) Razmatranje nacionalnog zakonodavstva

- Objasniti uz navođenje primera kako se međunarodni standardi neposredno odražavaju u srpskom pravnom okviru (Zakon o sudijama, Zakon o Visokom savetu sudstva, Zakon o javnom tužilaštvu, Zakon o Državnom veću tužilaca) i u etičkim kodeksima.

iii. Etička načela/pravila sudstva i javnog tužilaštva u Srbiji

- Četiri nivoa pravila/načela: Ustav (nezavisnost sudstva); zakoni (o sudijama, o javnom tužilaštvu), druge obavezujuće norme, kao što su uredbе, pravilnici koje donose organi ovlašćeni za donošenje pravila, podzakonskih akata; neobavezujući instrumenti, kao što su smernice. Etička načela mogu biti izražena na svim nivoima. Etički kodeksi u Srbiji obavezujući su po svojoj prirodi – u zakonima o sudijama i o javnom tužilaštvu navodi se da su oni obavezujući, kao i u zakonima o VSS/DVT. Kodeksi treba da se koriste kao prvi referentni izvor zato što oni sadrže sva načela na jednom mestu (tj. oni ponavljaju načela koja se nalaze u drugim zakonima/Ustavu).
- I za sudije i za tužioce: saopštenje i objašnjenje pravnog osnova kodeksa – osnovni zakon za svaku od tih dveju branši kojim se Visokom savetu sudstva, odnosno Državnom veću tužilaca poverava izrada kodeksa. Kada je reč o tužiocima, to je član 47. Zakona o javnom tužilaštvu; kada je reč o sudijama, to je član 3. Zakona o sudijama.
- Treba objasniti svrhu kodeksa, naglašavajući da je njegova osnovna svrha da pruži pozitivni model ponašanja, a ne da utvrdi niz zabrana. Međutim, mora se naglasiti da se Kodeks u izuzetnim okolnostima može koristiti kao osnov za izricanje disciplinskih kazni.
- Druga ključna poenta: kodeks nije samo skup obaveza kojih se nosilac pravosudne funkcije mora pridržavati, već je to i instrument koji sudija ili tužilac mogu i treba da iskoriste da bi se odbranili od nedoličnih pritisaka i uticaja. To je ono što je ključno, ali se ta poenta često gubi iz vida.
- Treba razlučiti „važnije” od „manje važnih” aspekata kodeksa: na primer, pristrasno postupanje prilikom suđenja u nekom predmetu (pristrasnost) i/ili donošenje odluka na osnovu političkih pritisaka, treba da se shvate kao temeljna kršenja koja opravdavaju razrešenje s funkcije ili smenu ili istragu takvog postupanja (svaki član uvek i svuda); neadekvatno oblačenje i grubo ponašanje na dužnosti teško da mogu dovesti do izricanja istovrsne kazne.
- Objasniti/razraditi delove kodeksa (vidi tabele 1. i 2). I ovde način na koji kodeks ostvaruje interakciju s drugim pravima i obavezama sudija i tužilaca sadržanim u njihovim osnovnim zakonima treba posebno naglasiti i ilustrovati primerima. Videti tabele 1. i 2. kako bi se ustanovile smernice za razradu/objašnjenje kodeksa.
- Dalekosežne karakteristike kodeksa: međuzavisnost načela koja utvrđuju. Na primer: nepristrasnost zahteva nezavisnost (ali nezavisnost nije garancija nepristrasnosti); posvećenost je suštinski važna za stručnost; stručnost je uslov da se održe nepristrasnost i nezavisnost itd.

Tabela 1: Etički kodeks sudija

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Nezavisnost	<ul style="list-style-type: none"> • Član 3. Zakona o sudijama. • Nezavisnost nije privilegija, nego „pravo građana na sudstvo koje je nezavisno – i percipira se kao nezavisno – od drugih grana vlasti“ • Nezavisnost od koga? Nezavisnost od bilo kog drugog lica ili institucije: ne samo od zakonodavne i izvršne vlasti već i od medija, drugih institucija, političkih stranaka, drugih sudija, stranaka u postupku. • Šta to znači u smislu ponašanja sudije?: i) Da vi sudite nepristrasno i bez podleganja uticaju bilo kog drugog lica ili institucije; ii) Da ti drugi entiteti moraju (kada je reč o institucijama)/trebalo bi (kada je reč o drugim entitetima) da poštuju vašu sudijsku nezavisnost; iii) Da možete da koristite Kodeks i druge zakonske odredbe o nezavisnosti da biste se odbranili od pokušaja uticaja/pritiska. • Percepcija je važna, kao što je važna i stvarnost: potrebno je da se sudija u svojoj javnoj ulozi, ali i u privatnom životu ponaša na način koji će obezbediti da ga niko ne percipira kao zavisno lice – npr. treba da vodi računa i bira reči kada daje izjave o stvarima iz oblasti javne politike. • Nezavisnost se može delotvorno odbraniti samo ako sudija nastoji da održi svoj nivo znanja, veština i stručnosti. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija – pogrešno – odbija da dozvoli primenu specijalnih istražnih mera, da prihvati dokaze ili da izrekne presudu koja bi bila nepovoljna po okrivljenog koji ima bliske veze s vladajućom političkom strankom, ne iz objektivnih razloga, nego zbog predrasuda u korist te stranke ili iz uverenja da će mu to pomoći u daljoj karijeri. • Sudija postupa na način koji je povoljan za okrivljenog zato što strahuje od tog okrivljenog. • U krivičnom predmetu koji uživa veliku pažnju javnosti, sudija izriče osuđujuću presudu jednim delom zbog uticaja medijskog pritiska ili zbog toga što želi da stekne popularnost u javnosti. • Sudija prihvata „instrukciju“ od starijeg kolege uprkos tome što veruje da je stanovište starijeg sudije pogrešno.

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Nepriistrasnost	<ul style="list-style-type: none"> • Član 3. Zakona o sudijama. • Osnovno načelo: vođenje postupka na osnovu vlastite procene činjenica i tumačenja prava, uzimajući u obzir samo ono što je za postupak relevantno. • Nesvrstanost se može protumačiti i kao spoj nezavisnosti i objektivnosti. Nezavisnost je u izvesnoj meri okosnica nepriistrasnosti (sloboda od uticaja gore pomenutih entiteta), ali ona sama po sebi ne jemči nepriistrasnost – sudija može biti slobodan od neovlašćenih uticaja, ali i dalje biti priistrasan (npr. može imati predrasude na osnovu etničke pripadnost, itd.). • I ovde je percepcija važna koliko i stvarnost, iako već zbog same prirode sudijske funkcije sudija može biti percipiran kao priistrasan. Sudiji se može dogoditi da ga u javnosti optuže za priistrasnost, čak i onda kada te priistrasnosti nema. Zbog toga je presudno značajno ponašanje koje gradi poverenje u nepriistrasnost – na primer „rezervisanost“ (vidi Izveštaj ENCJ o sudijskoj etici, str. 5–6 ovog teksta), dostojanstvo, stručnost. • Neposredna veza sa sukobom interesa i prihvatanjem poklona (vidi odeljak 3.1.1.iv). 	<ul style="list-style-type: none"> • Primeri navedeni pod „Nezavisnost“. • Na presudu je uticala činjenica da okrivljeni pripada npr. manjinskoj ili marginalizovanoj grupi. • Sudija izriče odgovarajuću presudu u osetljivom predmetu ali to čini na emotivan način – (nema dostojanstva i uzdržanosti usled čega iskrsava problem na planu percepcije).

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Stručnost i odgovornost	<ul style="list-style-type: none"> • Obaveza sudije da održava i poboljšava, odnosno unapređuje svoje teorijsko i praktično znanje i sudske veštine – obuhvata i obavezu učešća u obuci. • To je i vaše pravo u tom smislu da je država (Pravosudna akademija) u obavezi da obezbedi takvu obuku, i to besplatno. • Praktični aspekti u sudnici: poštovanje rokova; održavanje reda i pristojnosti u postupku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija dopušta strankama u postupku ili njihovim zastupnicima da se verbalno spore u sudnici ili da koriste neprimeren jezik, ili dopušta posmatračima (javnosti, publici u sudnici) da slobodno razgovaraju među sobom (pitanje održavanja reda u sudnici). • Sudija izriče presude koje su očigledno zasnovane na nepoznavanju pravnog osnova na kome bi presuda trebalo da bude doneta. • Sudija se ne uključuje u dostupne programe obuke.
Dostojanstvenost	<ul style="list-style-type: none"> • Uopšteno: dužnost sudije da se u javnosti i u privatnom životu ponaša na način koji doprinosi očuvanju ugleda i dostojanstva profesije. • U sudu: učtivost i poštovanje prema strankama, uz dovoljnu distanciranost da se naglase nezavisnost i nepristrasnost. • Dužnost sudije da izbegava kompromitujuće situacije (npr. pijanstvo u javnosti). 	<ul style="list-style-type: none"> • Sudija se u sudu ponaša nepristojno. • Sudija je viđen na mestu i/ili u stanju koje mu ne dolikuje (npr. u pijanoj prepirci u noćnom klubu). • Sudija koji/a je u braku često se u javnosti viđa s ljubavnicom/ ljubavnikom.
Posvećenost	<ul style="list-style-type: none"> • Ovo je uglavnom kombinacija opredeljenosti za stručnost (vidi gore) i staranja da se dužnosti sudije obavljaju na način koji pokazuje da one imaju prioritet u odnosu na sve druge aktivnosti (i ovde postoji veza sa sukobom interesa). 	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno samo po sebi.
Sloboda udruživanja	<ul style="list-style-type: none"> • Ovo je pre pravo nego obaveza; za sudije je to neophodno da bi kolektivno očuvali svoju nezavisnost i status u celini. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno samo po sebi.
Posvećenost načelima Etičkog kodeksa	<ul style="list-style-type: none"> • Dva aspekta: • i) Načela Etičkog kodeksa treba da predstavljaju način života sudije – tj. to je pozitivan model ponašanja; • ii) „Teške povrede” Kodeksa su disciplinski prekršaji. 	<ul style="list-style-type: none"> • „Teška povreda” je definisana drugde – vidi odeljak 3.2.3

Tabela 2: Etički kodeks tužilaca²¹

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Nezavisnost/samostalnost	<ul style="list-style-type: none"> • Član 5. Zakona o javnom tužilaštvu. • Donošenje odluka o predmetu na osnovu „vlastite procene dokaza i tumačenja pravnih normi“. • Nezavisnost/samostalnost u odnosu na koga? Ne samo u odnosu na zakonodavnu i izvršnu granu vlasti nego i na medije, druge institucije, političke stranke, druge sudije, stranke u postupku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tužilac ne obelodani dokaze u korist okrivljenog u nekom slučaju koji privlači veliku pažnju javnosti i u kome je vlastima veoma stalo do osuđujuće presude. • Tužilac ne podigne optužnicu u slučaju biznismena koji ima bliske veze s vladom, uprkos tome što postoje čvrsti dokazi koji omogućuju formiranje predmeta.
Nepriistrasnost	<ul style="list-style-type: none"> • Gore pomenuta „procena“ nije „vlastita“ procena tužioca u tom smislu da on može da radi šta poželi; ona se mora zasnivati isključivo na objektivnim i relevantnim razlozima. • Sukob interesa: tužilac je dužan da zahteva sopstveno izuzeće kada postoje razlozi da se posumnja u njegovu nepriistrasnost; postoje četiri konkretne situacije u kojima je izuzeće obavezno. Vidi odeljak 3.1.1.iv radi bliže razrade teme sukob interesa. • Dužnost tužioca da se uzdrži od bilo kakvih aktivnosti u privatnom životu koje bi mogle prouzrokovati sumnju u tužilačku nepriistrasnost. 	<ul style="list-style-type: none"> • Primeri pod stavkom „Nezavisnost“. • Tužilac sistematski ne pridaje jednaku težinu dokazima u korist okrivljenog (primer bi mogao biti naveden i pod stavkom „Profesionalnost“). • Tužilac ne obelodanjuje da je njegov brat u vezi sa okrivljenim. • Tužioca su videli u nekom restoranu/kafeu s rođacima okrivljenog u predmetu kojim se bavi njegovo tužilaštvo (problem percepcije – obratite pažnju na to da se tu ne mora raditi o predmetu konkretnog tužioca).
Poštovanje prava	<ul style="list-style-type: none"> • Ova odredba uglavnom nalaže tužiocu da se povinuje zakonu i da poštuje pravo na pravično suđenje. • Obuhvata konkretne zabrane u pogledu primanja poklona i zloupotrebe vlasti (pokloni, zloupotreba vlasti). 	<ul style="list-style-type: none"> • Primer br. 1 pod stavkom „Nezavisnost“ i br. 2. pod stavkom „Nepriistrasnost“. • Tužilac prihvata gostoprimstvo rođaka oštećene stranke u sporu.

21 Po mišljenju eksperata, Etički kodeks tužilaca je unekoliko manje jasan od Etičkog kodeksa sudija – na primer, izvesna načela možda nisu dovoljno konkretna (npr. „Odgovornost i briga za profesionalne dužnosti“) ili objašnjena tako da su u sadržaj objašnjenja ušle i neke stvari koje nisu u neposrednoj vezi s nazivom samog načela, npr.: gore pomenuto načelo; Poštovanje prava; Dostojanstvenost (ne sadrži neke važne aspekte dostojanstvenosti). Blagovremeno bi se moglo razmisliti o nekim izmenama i dopunama Etičkog kodeksa tužilaca, mada je to tema zasebne procene.

Odeljak/načelo	Ključne tačke objašnjenja	Primeri/ilustracija kršenja
Odgovornost i briga za profesionalne dužnosti	<ul style="list-style-type: none"> • Ovde se u osnovi ponavljaju obaveze u pogledu prikupljanja dokaza / donošenja odluka – i ilustruje se način na koji su etička načela suštinska okosnica svih tih drugih tehničkih obaveza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vidi ostala načela u ovoj tabeli.
Profesionalnost	<ul style="list-style-type: none"> • Povezuje ostale obaveze/načela (nepriistrasnost, odgovornost, efikasnost) kao komponente „profesionalizma“. • Obuhvata obavezu tužioca da unapređuje svoje znanje i veštine (uključujući obuku) – i pravo na pristup obuci. • Obaveza poverljivosti (čuvanja tajnosti podataka). • Obaveza tužioca da se prikladno i uredno odeva. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tužilac ne sledi razvoj prava u oblasti za koju je specijalizovan. • Ne pojavljuje se na obuci za koju se prijavio. • Odavanje medijima informacija vezanih za slučaj („curenje informacija“). Ovo obuhvata i „pasivnost“ kada tužilac sumnja da su neke poverljive informacije preuzeli mediji, ali ništa tim povodom ne preduzima (npr. ne obaveštava nadređene) da bi se to sprečilo.
Dostojanstvo	<ul style="list-style-type: none"> • Postupanje prema strankama u postupku na pravičan način i s poštovanjem, uzimajući u obzir njihove stavove i njihove legitimne interese. • Ophođenje prema kolegama koje je pristojno, korektno i s poštovanjem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepriстойno ponašanje prema strankama/pravnim zastupnicima. • Personalizovanje profesionalnih sporova na radnom mestu.
Primena i izvršenje	<ul style="list-style-type: none"> • Značajnije povrede mogu predstavljati disciplinski prekršaj. • „Značajno“ označava ono što je s namerom počinjena teška ili česta povreda načela sadržanih u Kodeksu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jasno samo po sebi.

iv. Sukob interesa u središtu pažnje

a) Šta je sukob interesa?

Sukob interesa je kada imate privatni interes koji utiče, može da utiče ili izgleda kao da utiče na vaše postupanje u vršenju javne funkcije, odnosno službene dužnosti.

Sukob interesa nije isto što i korupcija. Neke situacije u kojima postoji sukob interesa same po sebi su nezakonite (vidi dalje u tekstu o nespojivostima). Međutim, druge situacije sukoba interesa mogu iskrsnuti tokom obavljanja funkcije. U takvom slučaju, funkcioner (uključujući sudiju ili tužioca) može podlegati sukobu interesa, ali i dalje obavljati svoju funkciju na ispravan način (na primer, sudija je u srodstvu sa okrivljenim, ali to u suštini ne utiče na njegove odluke u datom predmetu).

Međutim, sukobi interesa se moraju izbeći ili razrešiti bez obzira na to da li će uticati ili neće uticati na ishod predmeta!

Iako se sukob interesa može detaljno razraditi u tekstu zakona/kodeksa/smernica itd., zbog složenosti života neminovno se pojavljuju granični slučajevi. Pouzdano i jednostavno staro pravilo koje se tu može primeniti glasi: ako morate ozbiljno da se zapitate da li jeste ili niste u sukobu interesa, onda verovatno jeste u sukobu interesa. Scenariji planirani za drugi dan obuke ilustrovaće izvesne granične situacije.

b) Obaveze 1: nespojivosti

Funkcije koje se ne mogu obavljati u isto vreme kada i funkcija sudije ili tužioca. To je nedvosmisleno navedeno – Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije član 3, Zakon o sudijama (članovi 30–31), Zakon o javnom tužilaštvu (član 5). Treba osigurati da sudije/tužioci budu upoznati s tim zabranama.

c) Obaveze 2: obelodanjivanje, prijavljivanje

Član 32. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije: Obaveza (funkcionera) da obavesti neposredno pretpostavljenog i Agenciju o svakoj „sumnji“ u postojanje sukoba interesa pismenim putem u roku od osam dana. Ako Agencija utvrdi da postoji sukob interesa, o tome obaveštava funkcionera i organ u kome on vrši javnu funkciju i predlaže mere za otklanjanje sukoba interesa.

Opšta napomena: odredba je komplikovano formulisana i nije dobro koncipirana za hvatanje u koštac sa situacijama koje se javljaju u svakodnevnom životu, kada tužilac ili sudija shvati da se u konkretnom slučaju našao u sukobu interesa.

Tužioci:

Četvrta glava, peti odeljak Zakona o javnim tužiocima sadrži dužnost obaveštavanja, ali je to predviđeno za situacije „nespojivosti funkcije“ (s drugim funkcijama).

Kada je reč o situacijama koje iskrsavaju u svakodnevicu, dužnost javnog tužioca da se izuzme od postupanja (izuzeće) u predmetima, predviđena u Etičkom kodeksu („Nepriistrasnost“), podrazumeva obaveštavanje o situaciji sukoba interesa, što je najrelevantnija odredba za takve situacije.

Sudije:

Dužnost da obavesti o situacijama sukoba interesa nije izričito kodifikovana, a propisi se temelje na pretpostavci da nezavisnost sudije sama po sebi čini da dužnost izuzeća bude dovoljna.

d) Obaveze 3: izuzeće

Tužioci:

Etički kodeks („Nepriistrasnost“) – i) opšta dužnost tužioca da traži da se izuzme od postupanja u predmetima u kojima postoje razlozi/okolnosti koji bi mogli dovesti u sumnju njegovu nepristrasnost i ii) tužilac je dužan da se izuzme od postupanja u predmetu u okolnostima u kojima je on sam oštećen krivičnim delom ili ako je u srodstvu s relevantnim strankama u postupku.

Sudije:

Član 2. stav 3. Etičkog kodeksa – „Sudija je dužan da se uzdrži od suđenja u postupcima u kojima postoje razlozi koji dovode u sumnju njegovu nepristrasnost. Sumnju u nepristrasnost sudije naročito podstiču porodične, prijateljske, poslovne, socijalne i slične veze sa strankama i njihovim zastupnicima.“

Postoje li slučajevi u kojima nije potrebno izuzeće iz postupka, već je dovoljno obaveštenje o sukobu interesa? Ako je interes o kome je reč beznačajan/periferan, i sudija postane svestan tog sukoba interesa tek na sredini ili u nekoj poznoj fazi postupka i obavesti sud o tome, pružajući strankama u postupku mogućnost da zatraže njegovo izuzeće.

e) **Disciplinski aspekt i aspekt izvršenja**

U oba etička kodeksa jasno je utvrđeno da ozbiljne (ili „teške“) povrede kodeksa mogu predstavljati disciplinski prekršaj.

U celini uzev, jasno je da zbog minornih kršenja ne bi trebalo da budu izrečene stroge kazne, a mnogi prekršaji mogu i treba da budu rešeni bez posezanja za formalnim disciplinskim postupkom.

4.3 Interaktivna diskusija o etičkim odredbama (drugi dan)

i) Primeri scenarija

a) Sudije

Scenario 1: Sudite već nekoliko meseci u složenom predmetu koji spada u domen privrednog kriminala (prevara) i onda saznate da je jedna od oštećenih stranaka u srodstvu sa ženom udatom za vašeg brata od strica, a nijedno od njih vi nikada u životu niste sreli. Posebno ste obučeni za predmete iz oblasti privrednog kriminala, postupak vam je već oduzeo nesrazmerno mnogo vremena (u smislu upoznavanja s meritumom i dokazima) i vaše izuzeće bi koštalo veoma mnogo ako se ima na umu da treba obezbediti da predmet bude prenet sudiji koji je u dovoljnoj meri obučen i ima dovoljno vremena da u kratkom roku stigne da se upozna sa svim činjenicama predmeta. Šta ćete uraditi?

Scenario 2: Sve je isto kao u scenariju 1, jedino što ste sada saznali da vaša zaova poseduje mali akcijski udeo u preduzeću čiji je predstavnik optužen.

Scenario 3: Sudite u predmetu koji privlači veliku pažnju javnosti i omogućava da se pošalje signal/poruka potencijalnim budućim učiniocima; ranije su se u sličnim slučajevima okrivljeni izvlačili zahvaljujući rupama u zakonu/postupku. Da li je legitimno da – kako biste poslali svojevrstan „signal“ – izreknete posebno strogu presudu/sankciju?

Scenario 4: Pravni zastupnik okrivljenog u krivičnom predmetu telefonira u vašu kancelariju i zatraži sastanak da bi vam dostavio informacije koje su relevantne za predmet. Šta ćete uraditi?

Scenario 5: Pravni zastupnik stranke u parničnom sporu dolazi na sud u kome radite i traži da razgovara s vama. Šta ćete uraditi?

Scenario 6: Stranka u parničnom sporu s moćnom kompanijom zakuca na vaša vrata i saopšti da mora da vam prenese – kao postupajućem sudiji – činjenice o tom predmetu, a ne oseća se dovoljno bezbedno da to iznese na sudu. Šta ćete uraditi?

Scenario 7: Sudite u komercijalnom sporu između dveju kompanija. Vaša supruga poseduje mali udeo u jednoj od tih kompanija, ali ishod spora nije dovoljno važan da utiče na vrednost njenog udela. Šta ćete uraditi?

b) Tužioci

Scenario 1: Zaduženi ste za istragu o slučaju trgovine ljudima u koju je umešana navodno ozloglašena ličnost iz podzemlja. Tokom istrage saznajete da su izvesni dokazi prikupljeni uz tehničku povredu Zakona o krivičnom postupku; to nije ni od kakvog uticaja na stvarnu krivicu okrivljenog/okrivljenih, ali da bi to iz procesnih razloga moglo dovesti do toga da ceo postupak propadne, ako taj podatak bude obelodanjen. Šta ćete uraditi?

Odgovor na pitanje koje je ovde postavljeno mogao bi više da zavisi od toga da li Srbija primenjuje stroga pravila isključenja kada je reč o prihvatljivosti dokaza nego što će zavisiti od etičkih načela, samih po sebi.

Scenario 2: Vodite istragu o napadu koji su na jednog čoveka izvršila dvojica drugih ljudi, od kojih je jedan uhvaćen, ali zbog lojalnosti u svojoj maloj etničkoj zajednici on neće da otkrije identitet drugog napadača. Oštećena stranka tvrdi da je čovek koji nije uhvaćen bio glavni podstrekač napada. Napadač koji je pod istragom zapravo je azilant koji će sasvim sigurno biti deportovan čim odsluži kaznu zatvora, kolika god da mu bude izrečena, a oštećeno lice smatra da će takva kazna biti prestroga s obzirom na okolnosti predmeta. Da li ćete podići optužnicu u datom predmetu?

Scenario 3: Vodite istragu u predmetu reketiranja (iznude novca za zaštitu) i jedan od vaših glavnih izvora dokaza jeste policijski doušnik koji se infiltrirao u tu bandu. Ispostavlja se, međutim, da je doušnik imao seksualni odnos sa sestrom vođe bande zbog čega je docnije stupio u sukob s tim vođom. Da li ćete koristiti dokaze tog doušnika?

Scenario 4: Vodite istragu u predmetu iz oblasti organizovanog kriminala u kojoj je glavni svedok reformisani bivši mafijaš koji je odlučio da iznese na videlo podatke o svojoj organizaciji, kakvu god ličnu cenu on za to morao da plati. Voljan je da svedoči u vlastito ime iako je jasno da bi mogao biti žrtva osvete, a sistem zaštite svedoka nije dovoljno razvijen da bi mogao da mu osigura bezbednost. Kako ćete postupiti?

Scenario 5: Vodite istragu o korupciji u koju je umešan i jedan visoko rangirani političar. Moćni mediji koji imaju veze sa strankom tog političara orkestrirali su kampanju u kojoj se tvrdi da ste vi puni predrasuda, da ste skloni i neistinitim izjavama o onima koji predstavljaju vaše političke simpatije i s kojima imate veze. Ta kampanja je dovoljno delotvorna da većina zainteresovane javnosti može pomisliti da je vaša nepristrasnost pod znakom pitanja. Šta ćete uraditi?

Scenario 6: Vodite istragu u slučaju ubistva, gde je učinilac pre samog ubistva mučio žrtvu. Roditelji žrtve ne žele da detalji mučenja budu izneti u postupku da braća i sestre žrtve ne bi morali da dobiju celovitu sliku o toj smrti. Međutim, ako lice o kome je reč bude optuženo samo za obično ubistvo, biće mu izrečena kraća kazna nego što bi to bilo kada bi se dodale i tačke optužnice o mučenju. Šta ćete uraditi?

Scenario 7: Vodite istragu o navodnoj korupciji u koju su umešani i visoki zvaničnici i jedna moćna kompanija, a oni koji su pod istragom javno podrivaju predmet šireći dezinformacije po medijima. Imate dobar poslovni odnos s jednim novinarom uglednog lista. Postoje li bilo kakve okolnosti u kojima bi odavanje informacija tom novinaru o istrazi moglo biti opravdano?

Scenario 8: Vodite istragu u nekom slučaju, a mediji prete da će objaviti nešto istinito o vašem privatnom životu (što će imati teške posledice po vas lično) ako ne odustanete od tog predmeta. Šta ćete uraditi?

ii) Obuka sa scenarijima

- Ili podelite učesnike u grupe i zatražite od njih da daju kolektivne odgovore ili zatražite od svakog učesnika ponaosob da napiše odgovore.
- Prezentaciju analize i odabranog redosleda koraka za svaki scenario treba da obave predstavnici grupa ili, u drugom slučaju – pojedinci.
- Grupa treba da diskutuje o predloženoj analizi/toku akcije.
- Instruktor treba da obezbedi da se u diskusiji identifikuju i) načela/etička pravila koja sudija treba da upotrebi da bi utvrdio odgovarajući redosled koraka, ii) da li su načela u međusobnom sukobu – na primer, u scenariju br. 6 za tužioce, postavlja se pitanje ima li

sukoba između „nepriistrasnosti“ i „dostojanstva“ onako kako su oni objašnjeni u Etičkom kodeksu i iii) okolnosti koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja odluke.

- Trebalo bi razraditi i koristiti i druge scenarije ili varijante scenarija. Idealni scenariji prikazuju „granične“ situacije ili etičke dileme, gde odgovarajući redosled postupaka možda nije potpuno očigledan ili gde postoji mogućnost sukoba između etičkih načela itd. Pri tom nije svrha da se sudijama ukaže na to kako da postupaju u svakoj mogućoj situaciji, već da se podstaknu da sami razmišljaju o tome kako treba da donesu odluke o koracima koje će preduzeti.

4.4. Kontinuirana obuka:

U ovom odeljku iznete su komponente i sadržaj kontinuirane obuke o i) etici za sve sudije i tužioce, ii) posebnim obavezama javnih tužilaca (čelnika javnih tužilaštava) i predsednika sudova i iii) obavezama disciplinskih tužilaca.

4.4.1 Opšta pitanja

Mada stalna obuka ne bi trebalo da bude obavezna, ako se stvari gledaju u celini (barem kada je reč o sudijama), ona može i treba da bude praktični uslov za imenovanje u određena zvanja (predsednik suda, javni tužilac, disciplinski tužilac). Takva obuka bi za obične sudije i tužioce bila dobrovoljna, pa iz tog razloga mora biti omogućen lak i jednostavan pristup toj obuci i ona se mora učiniti dovoljno zanimljivom da podstakne želju za učešćem. Sudije i tužioci bi trebalo da imaju pravo na određeni nivo obuke. Vreme i mesto održavanja obuke trebalo bi da budu tako organizovani da se olakša ostvarivanje tog prava. Predlažemo sledeći pristup:

- Nije neophodno obezbediti sesije koje bi bile usredsređene samo na etiku tokom stalne obuke. Bilo bi bolje da se obuka iz etike integriše u sesije koje se drže u sklopu stalne obuke, i koje su posvećene drugim temama za koje je izričito potrebna stalna obuka - to se pre svega odnosi na nove zakonske propise, relevantnu sudsku praksu koju treba širiti da bi se doprinelo ujednačenosti presuda ili druga pitanja u koja sudije i tužioci nisu upućeni ili kojima se ranije nisu bavili. Za svaki vid organizovane stalne obuke valjalo bi posebno razmotriti predmet proučavanja kako bi se utvrdilo u koji aspekt te teme mogu biti uključena i načela iz etičkog kodeksa, čemu bi potom trebalo prilagoditi odgovarajući nastavni modul.
- Dobar primer da logični pristup buđenju etičke svesti i odgovarajućoj obuci predstavlja integrisanje, a ne razdvajanje tema koje pruža novi Zakon o krivičnom postupku koji je u potpunosti stupio na snagu u oktobru 2013. U idealnim uslovima obuka posvećena novom ZKP, koja je organizovana tokom godine koja je prethodila stupanju zakona na snagu integriše ključne etičke komponente - na primer, obavezu tužioca da prida jednak značaj dokazima koji svedoče u prilog i dokazima koji svedoče protiv okrivljenog/optuženog (nepriistrasnost).
- Obuka ne bi trebalo da se shvati kao nešto što je izolovano od drugih aspekata stalnog obrazovanja, posebno kada je reč o obezbeđivanju pristupa bazama podataka o zakonodavnom pravu i o relevantnoj sudskoj praksi (to su pitanja koja su posebno osvetljena i u Proceni rizika PAKS projekta), kao i kada je reč o već ustanovljenim mehanizmima koji se koriste da bi se sudijama i tužiocima skrenula pažnja na važna zbivanja (na primer, mehanizam kojim se distribuira redovni informativni bilten u štampanom obliku ili preko interneta).
- Kada je reč o fizičkom kontekstu obuke, sa organizacionog stanovišta možda je najpraktičnije da se obuka organizuje centralizovano, na Pravosudnoj akademiji. Međutim, evropske tendencije u pravosudnoj obuci i stručnom usavršavanju takođe bi trebalo uzeti u obzir i, ako je moguće, valjalo bi organizovati u većoj meri decentralizovane i interaktivne sesije na sudu ili barem na regionalnom nivou.

- Moglo bi se razmotriti i organizovanje interaktivnih onlajn sesija, kao buduće komponente strategije obuke. Učešće na tim sesijama može biti u potpunosti dobrovoljno, a same sesije bi bile organizovane oko zanimljivih scenarija kao što su oni koji su navedeni u odeljku i 4.3. Diskusije o pitanjima etike i integriteta mogu se stimulisati i tako što će se takvi scenariji postaviti na internet gde će poslužiti kao teme za raspravu između sudija/tužilaca. Ti metodi mogu biti i delotvorni za podsticanje razmišljanja i razvoj svesti o pitanjima sudijske etike, a i rentabilni (u tom smislu da je za njih potreban možda samo minimalni trud instruktora Pravosudne akademije u pogledu prilagođavanja materijala).

4.4.2 Predsednici sudova i javni tužioci

Obuka za navedene grupe trebalo bi da bude, generalno uzev, slična i da se zasniva na sledećim temama:

i) Rukovođenje ličnim primerom a ne prisilom

Kako bi se obezbedilo i održavalo poštovanje - i usvajanje - načela sadržanih u etičkom kodeksu, nadređeni moraju da rukovode tako što će pružati primer ostalima. Takodje treba da obraćaju posebnu pažnju na „blaže“ odredbe etičkog kodeksa kao što su one koje se odnose na pristojnost/učtivost/pravičnost prema kolegama. Prijatno radno okruženje predstavlja uslov za održivost integriteta.

ii) Uspostavljanje jasnih kanala za konsultacije/mentorstvo o etičkim temama/pitanjima

Za javne tužioce i predsednike sudova važno je da obezbede da oni koji su im hijerarhijski podređeni budu u mogućnosti da im se neposredno obrate kako bi razmotrili svako pitanje koje bi oni mogli imati u vezi sa etički ispravnim ponašanjem, i u situacijama koje su sa etičkog stanovišta posebno značajne, a iskrsele su ili bi mogle da iskrsnu.

iii) Održavanje stalne budnosti i opreza prema „signalima za uzbunu“ u ponašanju/držanju podređenih

Predsednici sudova i javni tužioci treba stalno da budu na oprezu i postaraju se da uoče znake koji ukazuju na to da pojedini tužioci/sudije imaju problema zbog kojih postaju ranjivi na korupciju, ili znake koji ukazuju na pojavu nedoličnog ponašanja. Ti znaci obuhvataju, ali nisu ograničeni, na:

- Kašnjenje ili neredovno pojavljivanje na poslu ili na ročištima, ili nepostizanje uobičajenih rezultata kada je reč o obrađenim predmetima. To može biti i rezultat drugih problema kao što su, na primer, alkoholizam ili neki vid zavisnosti. Takvo ponašanje povećava ranjivost, odnosno podložnost nedoličnim uticajima. Neispunjavanje radnih normi treba pažljivo tumačiti, za slučaj da je ono posledica opravdanih i legitimnih razloga.
- Neuobičajeni modeli odlučivanja (kao što je neuobičajeno visok nivo oslobađajućih presuda). I ovde je, međutim, potrebno brižljivo tumačenje - za to može postojati i sasvim nevino objašnjenje.
- Nivo žalbi i prigovora na odluke pojedinog sudije ili tužioca može biti značajan, ali, razume se, ne treba za polazište uzeti tezu da su svi prigovori i sve žalbe opravdani. I ovde treba naglasiti da se zaključci mogu doneti samo za svaki predmet pojedinačno.
- Kupovina dobara (npr. automobila, kuće) koja po vrednosti ne odgovaraju prihodu sudije/tužioca i njegovim verovatnim finansijskim resursima.
- Znaci da je sudija/tužilac možda zapao u dugove, zbog čega postaje osetljiv (podložan) na nedolične postupke i uticaje.

Od presudnog značaja je da se obratiti pažnja da odgovarajuća ravnoteža mora biti uspostavljena između nezavisnosti pojedinog tužioca/sudije i uloge javnog tužioca/predsednika suda. Drugačije rečeno, uloga nadzora - uključujući tu i sve gore pobrojane elemente - mora biti ostvarena uz potrebnu dozu osetljivosti i pažnje.

4.4.3 Disciplinski tužioci

Tužioci koji postanu disciplinski tužioci treba da dobiju kratku obuku koja obuhvata sledeća pitanja:

i) Smernice o disciplinskim prekršajima

- Disciplinskim tužiocima treba obezbediti jasan i konačan spisak vidova ponašanja koji mogu biti predmet disciplinskog postupka.
- Definicija i značenje izraza „teška“ ili „ozbiljna“ povreda treba da budu jasno utvrđeni pomoću zakona o sudijama/javnom tužilaštvu i pomoću disciplinskih pravila/pravilnika (vidi niže).

ii) Disciplinski postupak

U ovom delu obuke disciplinski tužioci treba da se upoznaju s tim kako da vode disciplinski postupak: za sudije se treba rukovoditi Pravilnikom o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti sudija, a za tužioce - Pravilnikom o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti tužilaca.

Disciplinski tužioci treba da budu svesni specifičnih etičkih obaveza koje se na njih primenjuju, posebno kada je reč o njihovoj dužnosti da se izuzmu iz disciplinskog postupka u situacijama sukoba interesa (član 11, Pravilnik o sudijama; član 13, Pravilnik o tužiocima).

iii) Kazne

- Dijapazon kazni i za sudije i za tužioce: javna opomena, smanjenje plate do 50 posto za period do jedne godine, zabrana napredovanja u trajanju do tri godine.
- Osnovi za pokretanje postupka za razrešenje: težak disciplinski prekršaj
 - Sudije: Ako se tri puta ustanovi da su učinili disciplinski prekršaj, ako je prekršaj prouzrokovao ozbiljan poremećaj u vršenju sudijske funkcije ili obavljanja redovnih radnih zadataka u sudu ili je došlo do teškog narušavanja ugleda suda ili poverenja javnosti u sudstvo, posebno ako je usled zastarevanja krivičnog gonjenja naneta velika šteta stranci u postupku (član 90, Zakon o sudijama)
 - Tužioci: isti osnov za razrešenje (član 104, Zakon o javnom tužilaštvu)

iv) Srazmernost u odnosu na težinu prekršaja

- Kada je reč o povredama etičkog kodeksa, disciplinskim tužiocima treba dati jasne smernice o tome koje su vrste prekršaja teške, a koje nisu. To obuhvata tri vida razmatranja:
 - Koje je načelo povređeno - na primer, kršenje načela nezavisnosti verovatno će biti teže nego kršenje načela pristojnosti;
 - Razmera prekršaja (npr., minorna neučtivost u odnosu na grubo zlostavljanje na radnom mestu, ili manji sukob interesa koji se odnosi na nekog dalekog rođaka u odnosu na krupan finansijski interes u predmetu);
 - Učestalost/ponavljanje prekršaja;
- Prilikom odmeravanja kazne moraju se uzeti u obzir prethodni rezultati rada sudije/tužioca.

SUDIJSKA I TUŽILAČKA ETIKA

Pripremila Arvinder Sambei,
ekspert Saveta Evrope

IMA LI POTREBE ZA SUDIJSKOM I TUŽILAČKOM ETIKOM?

“Složenost suđenja, por ed posebnosti koje su uslovljene istorijom svake zemlje, znači i da mnoge odlike ili vrline moraju biti kombinovane da bi se suđenje valjano obavilo i zadovoljila pravda.

Poverenje u sudstvo nije zajemčeno samo postojanjem nezavisnog, nepristrasnog, poštenog, stručnog i revnosnog sudije.

Sudija treba da obavlja svoju ulogu ispoljavajući mudrost, lojalnost, čovečnost, hrabrost, ozbiljnost i smotrenost, uz istovremeno umeće da sasluša druge, komunicira s njima i bude radan.

Ti zahtevi nisu specifični samo za sudiju već su suštinski značajni da bi se moglo jemčiti pravo svakog čoveka da ima sudiju.

- Evropska mreža Saveta za Izveštaj o etici u pravosuđu (11 str. „Kvaliteti i vrline sudije“)

SVRHA ETIČKOG KODEKSA

- Primarna svrha je da pruži pozitivan model ponašanja, a ne skup zabrana.
- Da ojača integritet sudija i poboljša percepciju javnosti o sudovima pojašnjavanjem ponašanja koje se očekuje od sudija.
- Može se koristiti kao osnova za disciplinske mere.
- Može se koristiti kao sredstvo odbrane od neprikladnih pritisaka i uticaja.
- Pravi razliku između ‘važnijih’ i ‘manje važnih’ aspekata
- Međuzavisnost principa

SVRHA MEĐUNARODNIH STANDARDA: SUDIJE

- Garant / zaštita osnovnih ljudskih prava:
 - princip da **svako** ima **potpuno jednako pravo** na **pravično i javno suđenje** pred **nezavisnim i nepristrasnim** sudom, koji će odlučivati o pravima i obavezama i o svakoj krivičnoj tužbi. (UDHR, ICCPR, ESLJP, ustavi, običajno pravo, sudska praksa i konvencije)

POSTAVLJANJE MEĐUNARODNIH STANDARDA: SUDIJE

- Osnovni principi Ujedinjenih nacija o nezavisnosti pravosuđa (1985)
- Evropska statutarna povelja za sudije (1998)
- Bangalorski principi ponašanja sudija (2002) i Komentari (2007)
- Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope CM/Rec (2010) 12
- Mišljenje br. 4 Konsultativnog veća evropskih sudija (2003)
- Evropska mreža sudskih saveta (ENCJ): Izveštaj o sudijskoj etici 2009-2010
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC): član 11 (obavezujući)

POSTAVLJANJE MEĐUNARODNIH STANDARDA: TUŽIOCI

- Smernice Ujedinjenih nacija o ulozi tužilaca (Smernice iz Havane) (1990)
- Preporuka Rec (2000)19 Saveta ministara Saveta Evrope
- Standardi Međunarodnog udruženja tužilaca (1999)
- Evropske smernice o etici i ponašanju javnih tužilaca (Smernice iz Budimpešte) (2005)
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC): član 11 (diskrecioni)

BANGALORSKI PRINCIPI O PONAŠANJU SUDIJA

CILJEVI

- Uspostaviti standarde za etičko ponašanje sudija
- Dati smernice sudijama
- Dati pravni okvir pravosuđu za regulisanje ponašanja sudija
- Pomagati članovima izvršne i zakonodavne vlasti, advokatima i širokoj javnosti, da bolje razumeju i podrže pravosuđe

PRINCIPI IZ BANGALORA: 6 VREDNOSTI I PRINCIPA

- **Nezavisnost:** Nezavisnost sudstva je preduslov za vladavinu prava i osnovna garancija pravičnog suđenja. Sudija će stoga podržavati svojim primerom nezavisnost sudstva i iz individualnog i iz institucionalnog aspekta.
- **Nepriistrasnost:** Nepriistrasnost je od suštinskog značaja za pravilno obavljanje sudijske funkcije. To se ne odnosi samo na samu odluku, nego i na proces kojim se ta odluka donosi.
- **Integritet:** Integritet je od suštinskog značaja za pravilno obavljanje sudijske funkcije.
- **Primerenost:** Primerenost i primeren nastup, su od suštinskog značaja za obavljanje svih aktivnosti sudije.
- **Jednakost:** Jednako postupanje prema svima koji su na sudu je od suštinskog značaja za dužno obavljanje sudijske funkcije.
- **Stručnost i marljivost:** Stručnost i marljivost su preduslovi za dužno vršenje sudijske funkcije.

STANDARDI MEĐUNARODNOG UDRUŽENJA TUŽILACA (IAP)

Šest principa:

- Profesionalno ponašanje
- Nezavisnost
- Nepriistrasnost
- Uloga u krivičnom postupku
- Saradnja
- Osnaživanje

STANDARDI MEĐUNARODNOG UDRUŽENJA TUŽILACA (IAP)

Profesionalno ponašanje:

- stalno čuvaju čast i dostojanstvo profesije;
- uvek se ponašaju profesionalno, u skladu sa zakonom i pravilima i etikom svoje profesije;
- uvek primenjuju najviše standarde integriteta;
- održavaju svoju dobru informisanost i u toku su sa razvojem bitnih pravnih pitanja;
- trude se da budu dosledni, nezavisni i nepristrasni, kao i da budu viđeni kao takvi;
- uvek štite pravo optužene osobe na pravično suđenje, a posebno vode računa da dokazi koji su povoljni za optuženog budu dostupni u skladu sa zakonom ili zahtevima pravičnog suđenja;
- uvek rade u javnom interesu, štite ga i poštuju, štite i podržavaju univerzalne principe ljudskog dostojanstva i ljudskih prava.

SRPSKA ETIČKA REGULATIVA

- Član 2: Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije
- Član 30: Zakon o sudijama
- Član 5: Zakon o tužiocima
- Etički kodeks sudija (2010)
- Etički kodeks tužilaca (2013)
- Pravilnik o upravi u javnim tužilaštvima

SRPSKI ETIČKI PRAVNI OKVIR

Četiri nivoa pravila/principi:

- Ustav
- Statut/zakoni (o sudijama, javnim tužiocima)
- Propisi
- Nalozi od strane organa ovlašćenih da propisuju pravila/ podzakonske akte
- Etički kodeksi u Srbiji: obavezujući su i treba da se koriste kao primarna referentna tačka
- Pored toga, postoje neobavezujući instrumenti, na primer, smernice.

STRUČNO, NEZAVISNO I NEPRISTRASNO PRAVOSUĐE: ZAŠTO JE POTREBNO?

- Zaštita ljudskih prava i drugih prava na kraju zavisi od pravilnog upravljanja pravosuđem.
- Od suštinskog je značaja ako se sudovi pridržavaju Ustava i vladavine prava.
- Održava se poverenje javnosti u sistem pravosuđa.
- Održava se moralni autoritet i integritet pravosuđa.
- Sudije, individualno i kolektivno, poštuju i ukazuju čast sudijskoj funkciji kao predmetu poverenja javnosti.
- Sudije, individualno i kolektivno, teže da prošire i održe poverenje javnosti u sistem pravosuđa.
- Primarna odgovornost za unapređivanje i održavanje visokih standarda ponašanja sudija, nalazi se u domenu pravosuđa svake pojedinačne države.

NEZAVISNOST

- Nije privilegija u kojoj se uživa, pre je odgovornost
- Mora biti nezavisno od zakonodavne i izvršne vlasti (uključujući imenovanje, napredovanje, zadržavanje pozicije itd.)
- Individualna i institucionalna nezavisnost
- Postupaju „bez straha ili naklonosti, simpatija ili zlovolje“

NEZAVISNOST: INDIVIDUALNA

Sudija mora da bude:

- jedini odgovoran za svoju procenu činjenica;
- ponaša se u skladu sa savesnim tumačenjem zakona;
- slobodan;
- oslobođen od bilo kakvih spoljnih uticaja, navođenja, pritisaka, pretnji ili ometanja (direktnih ili indirektnih) – takođe da se predstavlja tako da razuman posmatrač u to veruje;
- nezavisan od kolega u sudu kada donosi odluke;
- održava i ojačava poverenje javnosti.

PROŠIRIVANJE NEZAVISNOSTI PRAVOSUĐA

- Sudije moraju biti pravno odgovorne tako što će donositi razumne odluke i presude koje su podložne žalbi (Potpuno poznavanje važećih zakona – obuka)
- Finansijska odgovornost osigurava da sudstvo bude odgovorno i za namenjenu i za stvarnu upotrebu sredstava koja su mu dodeljena.
- Pravosuđe takođe mora biti odgovorno za svoj način rada: strukture i standardi treba da se regularno ocenjuju i poboljšavaju.
- Sudije treba da nastupaju nepristrasno, nezavisno i besprekorno.

NEPRISTRASNOST

- Vršenje sudijskih dužnosti bez favorizovanja, pristrasnosti ili predrasuda.
- Ponašanje (u sudu i van suda) koje održava i unapređuje poverenje javnosti, pravne struke i stranaka.
- Minimizira okolnosti u kojima je potrebno da sudija bude izuzet od saslušanja ili donošenja presuda.
- Sudija neće svesno, dok postupak traje ili može da otpočne:
 - davati bilo kakve komentare za koje može razumno da se očekuje da utiču na ishod tog postupka; ili
 - narušiti proklamovanu pravičnost procesa; ili
 - dati bilo kakav komentar, u javnosti ili drugde, koji bi mogao da utiče na pravično suđenje bilo kojoj osobi i po bilo kom pitanju

NEPRISTRASNOST (nastavak)

- Diskvalifikovati sebe od učestvovanja u bilo kom postupku u kom sudija nije u stanju da odluči nepristrasno po predmetu ili u kome se može činiti razumnom posmatraču da sudija nije u stanju da donese odluku nepristrasno.
- Instance podrazumevaju:
 - stvarnu pristrasnost ili predrasude u vezi sa strankom ili lična saznanja o spornim dokaznim činjenicama o postupku;
 - sudija je prethodno radio kao advokat ili je svedok u kontroverznom slučaju; ili
 - sudija, odnosno član porodice sudije, ima materijalni interes vezan za ishod

INTEGRITET

- Ponašanje je besprekorno u oku razumnog posmatrača.
- Ponašanje i vladanje moraju da potvrde poverenje javnosti u integritet pravosuđa! Pravda ne sme samo biti zadovoljena, mora i da se vidi da je tako!
- Elementi integriteta podrazumevaju poštenje, odgovornost, nepristrasnost, transparentnost, marljivost, izostanak diskriminacije, stručnost, čast, pravičnost, ispravan rad itd. (UNCAC, član 8)
- Pravilno korišćenje sredstava, resursa, imovine i ovlašćenja, u službene svrhe za koje su namenjene. (OECD)

OSOBINE

- Sudija mora da prihvati lična ograničenja i vlada se na način koji je u skladu sa dostojanstvom sudijske funkcije
- da izbegne sumnju ili utisak da nekoga favorizuje ili da je pristrasan prema zvaničnim predstavnicima
- da ne učestvuje u predmetu u kome bilo koji član porodice sudije zastupa stranku ili je na bilo koji način povezan sa slučajem
- da ne dozvoli korišćenje svog stana/kuće bilo kome iz pravne struke, da bi primao klijente ili druge osobe iz pravne struke.
- da se informiše o svojim povereničkim i finansijskim interesima i da učini razuman napor da se informiše o finansijskim interesima svoje porodice
- da ne stvara porodične, društvene ili druge veze koje bi neprikladno uticale na sopstveno sudijsko vladanje i rasuđivanje
- da ne dozvoli da sudsko osoblje ili drugi koji su pod uticajem sudije ili od njega dobijaju uputstva i ovlašćenja, traže ili prime bilo kakav poklon, zaostavštinu, zajam ili uslugu, koja je u vezi sa bilo čim učinjenim ili propuštenim u vezi sa njegovim/njenim dužnostima i funkcijama sudije.

RAVNOPRAVNOST

- da bude svestan i da razume razlike u društvu.
- da ni rečima ni ponašanjem ne ispoljava pristrasnost ili predrasude prema bilo kojoj osobi ili grupi, a na irelevantnoj osnovi.
- da zahteva od advokata u postupku da se uzdrže od ispoljavanja, govorom ili ponašanjem, pristrasnosti predrasuda na irelevantnim osnovama, osim ako su pravno relevantni za neko od pitanja u postupku i mogli bi biti predmet legitimnog zastupanja.

STRUČNOST I MARLJIVOST

- da preduzme razumne korake u održavanju i poboljšanju svog znanja, veština i ličnih kvaliteta neophodnih za pravilno obavljanje sudijskih dužnosti
- da održava svoju informisanost o bitnim događajima u razvoju međunarodnog prava, o konvencijama itd. (uključujući ljudska prava)
- da vrši sve sudijske dužnosti efikasno, pravično i u razumnom roku

KONFLIKT INTERESA (KI)

- KI je i jednostavno i složeno pitanje! Lako ga je definisati, ALI uspostavljanje delotvorne regulative za kontrolu KI može da bude složeno i terminologija je često zbunjujuća!
- KI može da bude stvaran ili prividan: potrebno je njima upravljati!
- KI nastaje "kada državni službenik ima privatne interese koji bi mogli nepravilno uticati na obavljanje njihovih službenih dužnosti i odgovornosti".
- KI je „kada osoba ima privatni ili lični interes čija je pojava dovoljna da utiče na objektivno vršenje službene dužnosti.
- **Ključ: uplitanje u objektivno profesionalno rasuđivanje ili lični rizik od toga.**

KAKO SE KI REŠAVA?

Zavisiće od:

- Bitnih činjenica
- Zakona i strateških odluka
- Da li je KI stvaran, realan, prividan ili potencijalan

KONFLIKT INTERESA (nastavak)

7 tipova:

- Samodlučivanje
- Prihvatanje koristi
- Trgovina uticajem
- Korišćenje imovine poslodavca radi privatne koristi
- Korišćenje poverljivih informacija u privatne svrhe
- Tezgarenje
- Aktivosti paralelne sa onima na poslu

OSNOVNI PRINCIPI ZA UPRAVLJANJE KONFLIKTOM INTERESA (OECD)

- Služiti u javnom interesu
- Podržavati transparentnost i proveru
- Promovisati ličnu odgovornost i lični primer
- Stvarati organizacionu kulturu koja ne toleriše konflikt interesa

ETIKA I SUDIJA

Pripremila Nina Betetto, ekspert Saveta Evrope

Etičke dileme

- Etika kao odnos prema profesiji - vršenju sudijske funkcije

Pravo: etika

- Wolcher: "Etika uključuje slobodu jer uključuje mogućnost izbora."
- G. Guillaume: "Sudija, koji želi da bude nezavisan, to jeste."
- Irmgard Gris: "Biti dobar sudija je stvar karaktera."
- Politika: "Biti sudija je nešto više i zbog toga sudija mora da radi i besplatno"

O vrlinama sudije

- Složenost suđenja, pored posebnosti koje su uslovljene istorijom svake zemlje, znači i da mnoge odlike ili vrline moraju biti kombinovane da bi se suđenje valjano obavilo i zadovoljila pravda.
- Poverenje u sudstvo nije zajemčeno samo postojanjem nezavisnog, nepristrasnog, poštenog, stručnog i revnosnog sudije.
- Sudija treba da obavlja svoju ulogu ispoljavajući mudrost, lojalnost, čovečnost, hrabrost, ozbiljnost i smotrenost, uz istovremeno umeće da sasluša druge, komunicira s njima i bude radan.
- Ti zahtevi nisu specifični samo za sudiju već su suštinski značajni da bi se moglo jemčiti pravo svakog čoveka da ima sudiju.

Pravo: etika

- Autonomnost etičkih pravila
- Propisan je cilj odnosno moralna vrednost
- Prožimaju svaki aspekt obavljanja dužnosti sudije, daju odgovor na pitanje kako da radimo to što radimo, ne šta da radimo
- Radi se o preporukama etičkih pravila

Internacionalizacija sudstva - UK

- Nacionalno pravo ↔ nadnacionalno pravo
- Koncept nezavisnosti sudstva potiče iz UK (1701.) i uticao je na brojna zakonodavstva i međunarodne ugovore (EKLjP)
- Nadnacionalno pravo je povratno uticalo na zakonodavstvo UK: EKLjP je integrisana u nacionalno pravo (1998.g.), *British Constitutional Reform Act* (2005.)

Bangalorski principi (2002.)

- Nezavisnost
- Nepriistrasnost
- Integritet
- Dostojnost, primernost
- Jednakost
- Sposobnost
- Marljivost (revnost)

Izveštaj ENCJ

(European Networks of Councils for the Judiciary)

- Nezavisnost
- Integritet
- Nepriistrasnost
- Uzdržanost i diskretnost
- Revnost
- Poštovanje (drugih) i sposobnost da se saslušaju drugi
- Jednakost u postupanju
- Stručnost
- Transparentnost

GRECO – 4. krug evaluacije

- **Prevenција korupcije u odnosu na članove parlamenta, sudije i tužioce**
 - * etički principi pravila ponašanja
 - * sukob interesa
 - * zabrana ili ograničenje određenih aktivnosti
 - * prijava imovine, prihoda, obaveza i interesa
 - * sprovođenje pravila koja se odnose na sukob interesa
 - * svest

Etički kodeks sudija RS

- Nezavisnost
- Nepriistrasnost
- Stručnost i odgovornost
- Dostojanstvenost
- Posvećenost
- Sloboda udruživanja
- Odanost principima etičkog kodeksa

Etički kodeks sudija RS

- Obavezujući po svojoj prirodi?
- Svrha kodeksa?
- Kodeks i izricanje disciplinskih kazni
- Autonoman akt po svojoj prirodi?
- Instrument odbrane koji može da se iskoristi
- "Važniji i manje važni" aspekti kodeksa
- Međuzavisnost etičkih principa kodeksa

Nezavisnost

- Pravni elementi: institucionalni okvir: položaj sudstva i sudija prema ustavu i zakonima
- Etički elementi: kodeks ponašanja
- Nezavisnost:
 - Sudstva kao celine
 - Individualna (unutrašnja)

Nezavisni sud

- Campbell i Fell protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1977):
 - način izbora sudija
 - trajanje mandata
 - način zaštite od spoljnih pritisaka
 - utisak nezavisnosti

Institucionalna nezavisnost

- Nezavisnost prema izvršnoj vlasti:
Beaumartin protiv Francuske (1994)
- Nezavisnost prema zakonodavnoj vlasti:
McGonnell protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2000)

Nepriistrasnost/nezavisnost

- CCJE (Consultative Council of European Judges - Mišljenje št. 1, 1994): "Nezavisnost služi kao garant nepriistrasnosti."
- CCJE (Mišljenje št. 3): Nezavisnost sudije je uslov njegove nepriistrasnosti koja je suštinska za verodostojnost sudskog sistema."
- Funkcionalne prirode: pružaju zaštitu sudiji da bi mogao vršiti sudijsku funkciju
- Nezavisnost: ne postoji spoljni izvor koji bi sprečavao sudiju da autonomno vrši sudijsku funkciju
- Nepriistrasnost: odsutstvo uticaja u rešavanju konkretnog predmeta

Nepristrasnost – subjektivno/objektivni test

- **Subjektivna nepristrasnost** se pretpostavlja
- **Objektivni test:** U skladu sa objektivnim testom, mora biti utvrđeno da li, odvojeno od ponašanja sudije, postoje činjenice koje mogu dovesti u pitanje njegovu nepristrasnost. U ovom slučaju čak i utisak može biti značajan. Ono što je u pitanju je poverenje koje opšta javnost mora imati u sudove. Ovo implicira da prilikom odlučivanja da li u određenom slučaju postoji legitiman razlog za strah da određeni sudija nije nepristrasan, ugao gledanja optuženog je značajan, ali ne i presudan. Presudno je da li ovaj strah može biti objektivno opravdan.

Utisak nepristrasnosti

- De Cubber protiv Belgije: "Appearances matter..."
- Bangalorski princip 4.3.: "Sudija će, u svojim ličnim odnosima sa individualnim pripadnicima pravne profesije koji se redovno bave pravom u sudu u kojem sudija radi, izbegavati situacije koje mogu biti uzrok osnovane sumnje ili utiska favorizovanja ili nepristrasnosti."

Moralne teorije

- Deontologija – ponašanje u skladu sa moralnom dužnošću
- Utilitarizam – etičko je ono što na kraju donosi najbolji rezultat odnosno maksimalnu korist
- Nova kazuistika – osnovana na primerima kod kojih se traže zajedničke karakteristike određene situacije
- Etika vrednosti – naglašen karakter osobe

10 zapovesti – vrednosti sudije

- Ljubaznost
- Strpljivost
- Dostojanstvenost
- Ne shvata samog sebe previše ozbiljno
- Lenština je loš sudija
- Ne plaši se ukidanja presude
- Ne postoji nevažan predmet
- Ažurnost
- Koristi zdrav razum
- "Intuicija"

Kazuistika

- Sudija saopštava isključenje advokata stranke pre donošenja odluke?
- Sudija je ovlašćen od strane svoje majke u pravnom postupku?
- Krivična dela su se "zaglavila" u višem sudu, onda sud donosi odluku kojom se ukida neposredno pre zastarelosti

Kazuistika

- Sudija u predmetu raspiše 3 poziva, onda stvar bude odložena na neodređeno vreme; u obrazloženju takvog ponašanja ukazuju da obrazloženje nije napisao, jer je to komplikovano pitanje koje zahteva dosta vremena za sudiju?
- Predsednica kolegijuma pita sudiju o razlozima za nedostizanje "norme", a sudija smatra da je to uticalo na njegovu čast i ugled?

Sukob interesa

- Šta je sukob interesa?
- Sukob interesa je kada imate privatni interes koji utiče, može da utiče ili izgleda kao da utiče na vaše postupanje u vršenju javne funkcije, odnosno službene dužnosti.

Sukob interesa

- Sukob interesa nije isto što i korupcija.
- Neke situacije u kojima postoji sukob interesa same po sebi su nezakonite.
- Druge situacije sukoba interesa mogu iskrsnuti tokom obavljanja funkcije. U takvom slučaju, sudija može podlegati sukobu interesa, ali i dalje obavlja svoju funkciju na ispravan način (npr. sudija je u srodstvu sa okrivljenim, ali to u suštini ne utiče na njegove odluke u datom predmetu).
- Da li je važno, da li će sukob interesa uticati ili neće uticati na ishod predmeta?

Sukob interesa

- Iako se sukob interesa može detaljno razraditi u tekstu zakona/ kodeksa/ smernica itd., zbog složenosti života neminovno se pojavljuju granični slučajevi.
- Pouzdano i jednostavno staro pravilo koje se tu može primeniti glasi: ako morate ozbiljno da se zapitate da li jeste ili niste u sukobu interesa, onda verovatno jeste u sukobu interesa.

Nespojivost i prijavljivanje

- ZS – čl. 30 i 31
- Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije – čl. 32
- Kako vam se čini ta odredba?
- Dužnost sudija da obavesti o situacijama sukoba interesa nije izričito kodifikovana, a propisi se temelje na pretpostavci da nezavisnost sudije sama po sebi čini da dužnost izuzeća bude dovoljna?

Izuzeće

- Kodeks 2.3. : Sudija je dužan da se uzdrži od suđenja u postupcima u kojima postoje razlozi koji dovode u sumnju njegovu nepristrasnost.
Sumnju u nepristrasnost sudije naročito podstiču porodične, prijateljske, poslovne, socijalne i slične veze sa strankama i njihovim zastupnicima.

Izuzeće

- Postoje li slučajevi u kojima nije potrebno izuzeće iz postupka, već je dovoljno obaveštenje o sukobu interesa?
- Da li se može pružiti strankama u postupku mogućnost da zatraže njegovo izuzeće??

Individualna nezavisnost

- Sudija – pogrešno – odbija da dozvoli primenu specijalnih istražnih mera, da prihvati dokaze ili da izrekne presudu koja bi bila nepovoljna po okrivljenog koji ima bliske veze s vladajućom političkom strankom, ne iz objektivnih razloga, nego zbog predrasuda u korist te stranke ili iz uverenja da će mu to pomoći u daljoj karijeri.

Individualna nezavisnost

- Sudija postupa na način koji je povoljan za okrivljenog zato što strahuje od tog okrivljenog.
- U krivičnom predmetu koji uživa veliku pažnju javnosti, sudija izriče osuđujuću presudu jednim delom zbog uticaja medijskog pritiska ili zbog toga što želi da stekne popularnost u javnosti.

Individualna nezavisnost

- Sudija prihvata „instrukciju“ od starijeg kolege uprkos tome što veruje da je stanovište starijeg sudije pogrešno.

Nepriistrasnost

- Na presudu je uticala činjenica da okrivljeni pripada npr. manjinskoj ili marginalizovanoj grupi.
- Sudija izriče odgovarajuću presudu u osetljivom predmetu, ali to čini na emotivan način – (nema dostojanstva i uzdržanosti usled čega iskrsava problem na planu percepcije).

Dostojanstvenost

- Sudija se u sudu ponaša nepristojno.
- Sudija je viđen na mestu i/ili u stanju koje mu ne dolikuje (npr. u pijanoj prepirci u noćnom klubu).
- Sudija koji/a je u braku često se u javnosti viđa s ljubavnicom/ ljubavnikom.

Scenario 1

- Sudite već nekoliko meseci u složenom predmetu koji spada u domen privrednog kriminala (prevara) i onda saznate da je jedna od oštećenih stranaka u srodstvu sa ženom udatom za vašeg brata od strica, a nijedno od njih vi nikada u životu niste sreli. Posebno ste obučeni za predmete iz oblasti privrednog kriminala, postupak vam je već oduzeo nesrazmerno mnogo vremena (u smislu upoznavanja s meritumom i dokazima) i vaše izuzeće bi koštalo veoma mnogo ako se ima na umu da treba obezbediti da predmet bude prenet sudiji koji je u dovoljnoj meri obučen i ima dovoljno vremena da u kratkom roku stigne da se upozna sa svim činjenicama predmeta. Šta ćete uraditi?

Scenario 2

- Sudite već nekoliko meseci u složenom predmetu koji spada u domen privrednog kriminala (prevara) i onda saznate da vaša zaova poseduje mali akcijski udeo u preduzeću čiji je predstavnik optužen. Posebno ste obučeni za predmete iz oblasti privrednog kriminala, postupak vam je već oduzeo nesrazmerno mnogo vremena (u smislu upoznavanja s meritumom i dokazima) i vaše izuzeće bi koštalo veoma mnogo ako se ima na umu da treba obezbediti da predmet bude prenet sudiji koji je u dovoljnoj meri obučen i ima dovoljno vremena da u kratkom roku stigne da se upozna sa svim činjenicama predmeta. Šta ćete uraditi?

Scenario 3

- Sudite u predmetu koji privlači veliku pažnju javnosti i omogućava da se pošalje signal/poruka potencijalnim budućim učiniocima; ranije su se u sličnim slučajevima okrivljeni izvlačili zahvaljujući rupama u zakonu/ postupku. Da li je legitimno da – kako biste poslali svojevrsan „signal” – izreknete posebno strogu presudu/sankciju?

Scenario 4

- Pravni zastupnik okrivljenog u krivičnom predmetu telefonira u vašu kancelariju i zatraži sastanak da bi vam dostavio informacije koje su relevantne za predmet. Šta ćete uraditi?

Scenario 5 i 6

- Pravni zastupnik stranke u parničnom sporu dolazi na sud u kome radite i traži da razgovara s vama. Šta ćete uraditi?
- Pravni zastupnik stranke u parničnom sporu zove vas telefonom i traži da se odgodi glavna rasprava zbog njegovih obaveza. Šta ćete uraditi?

Scenario 7

- Stranka u parničnom sporu koja ima moćnu kompaniju zakuca na vaša vrata i saopšti da mora da vam prenese – kao postupajućem sudiji – činjenice o tom predmetu, a ne oseća se dovoljno bezbedno da to iznese na sudu. Šta ćete uraditi?

Scenario 8

- Sudite u komercijalnom sporu između dveju kompanija. Vaša supruga poseduje mali udeo u jednoj od tih kompanija, ali ishod spora nije dovoljno važan da utiče na vrednost njenog udela. Šta ćete uraditi?

BANGALORSKI PRINCIPI SUDIJSKOG PONAŠANJA (2002.)

(Bangalorski nacrt Kodeksa sudijskog ponašanja 2001. usvojen od strane Pravosudne grupe za jačanje integriteta pravosudja, revidiran na Okruglom stolu predsednika sudova održanom u Palati mira, u Hagu, 25-26. novembra 2002.)

Preambula

OBZIROM da *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* priznaje kao osnovne principe da svako ima potpuno jednako pravo na pravično i javno sudjenje od strane nezavisnog tribunala, u razmatranju prava i dužnosti i bilo kakvih krivičnih optužbi.

OBZIROM da *Medjunarodna konvencija o ljudskim i političkim pravima* garantuje da će sva lica biti jednaka pred sudovima, i da će u razmatranju krivičnih tužbi ili prava i obaveza u građanskoj stvari, svako imati pravo na pravično i javno sudjenje, bez nepotrebnog odlaganja, od strane kompetentnog, nezavisnog i nepristrasnog tribunala ustanovljenog zakonom.

OBZIROM da su prethodni osnovni principi i prava takodje priznati ili sadržani u lokalnim instrumentima koji garantuju ljudska prava, u domaćim ustavima, zakonima ili običajnom pravu, kao i u sudskim konvencijama i tradiciji.

OBZIROM da je na značaj kompetentnog, nezavisnog i nepristrasnog sudstva za zaštitu ljudskih prava stavljen naglasak činjenicom da primena svih drugih prava u krajnjem slučaju zavisi od pravilne primene pravde.

OBZIROM da je nezavisno i nepristrasno sudstvo na isti način neophodno da bi sudovi vršili svoju ulogu u poštovanju ustavnosti i vladavine prava.

OBZIROM da je poverenje javnosti u pravosudni sistem i moralni autoritet i integritet sudstva od najveće važnosti u modernom demokratskom društvu.

OBZIROM da je neophodno da sudije, individualno i kolektivno, poštuju i časno vrše sudijsku funkciju kao izraz poverenja i potrebe javnosti da se uspostavi i razvija poverenje u sudsku vlast.

OBZIROM da primarna odgovornost za uspostavljanje i održavanje visokih standarda sudijskog ponašanja leži na pravosudju svake od zemalja.

I OBZIROM da su Osnovni principi Ujedinjenih nacija o nezavisnosti sudstva stvoreni da osiguraju i promovišu nezavisnost sudstva, i odnose se prevashodno na Države.

SLEDEĆI PRINCIPI teže da ustanove standarde etičkog ponašanja sudija i da pravosudju omoguće okvire za regulisanje sudijskog ponašanja. Ovi principi pretpostavljaju da su sudije za svoje ponašanje odgovorne odgovarajućim institucijama stvorenim da bi održavale standarde pravosudja, a koje su i same nezavisne i nepristrasne, i koje treba da dopunjuju a ne umanjuju postojeću vladavinu prava i ponašanje koje obavezuje sudije.

Vrednost 1

NEZAVISNOST

Princip:

Sudijska nezavisnost je preduslov vladavine zakona i fundamentalna garancija pravednog sudjenja. Sudija će, stoga, podržavati i razvijati sudsku nezavisnost kako na individualnom tako i na institucionalnom planu.

Primena:

1.1 Sudija će obavljati sudijsku funkciju nezavisno i na osnovu sudijine ocene činjenica i u skladu sa tumačenjem prava, slobodno od bilo kakvih direktnih ili indirektnih spoljnih uticaja, podsticaja, pritiska, pretnji ili mešanja, od bilo koga ili iz bilo kog razloga.

1.2 Sudija će biti nezavisan u odnosu na društvo u celini i u odnosu na strane u postupku u kome sudija presudjuje.

1.3 Sudija ne samo da neće imati neprimerene veze sa izvršnom i zakonodavnom granom vlasti, ili biti pod njihovim uticajem, nego mora razumnom posmatraču i da deluje kao da takve veze i uticaji ne postoje.

1.4 U obavljanju sudijskih dužnosti, sudija će biti nezavistan od kolega sudija u pogledu odluka koje je u obavezi da nezavisno donese.

1.5 Sudija će podržavati i primenjivati smernice za obavljanje sudijske dužnosti radi obezbeđivanja i jačanja institucionalne i operativne nezavisnosti sudstva.

1.6 Sudija će pokazivati i promovisati visoke standarde sudijskog ponašanja u cilju jačanja poverenja javnosti u sudstvo, koje je fundamentalno za obezbeđenje sudske nezavisnosti.

Vrednost 2

NEPRISTRASNOST

Princip:

Nepristrasnost je suštinski pojam za pravilno obavljanje sudijske funkcije. To se odnosi ne samo na samu odluku, već i na postupak na osnovu koga se odluka donosi.

Primena:

2.1 Sudija će vršiti svoju dužnost bez favorizovanja, predubedjenja ili predrasuda.

2.2 Sudija će obezbediti da njegovo ili njeno ponašanje, u sudu i van suda, održava i jača poverenje javnosti, pravne profesije i stranaka u nepristrasnost sudije i sudstva.

2.3 Sudija će, koliko god je to razumno moguće, nastojati da se ponaša tako da izbegne situacije zbog kojih može biti neophodno da sudija bude izuzet iz razmatranja ili odlučivanja u predmetima.

2.4 Sudija neće svesno, u toku postupanja, ili mogućeg budućeg postupanja u predmetu, davati komentare za koje bi se moglo opravdano pretpostaviti da mogu uticati na okončanje takvih postupaka ili ugroziti manifestovanu pravičnost postupka. Niti će sudija davati bilo kakve izjave, javno ili na drugi način koje mogu uticati na pravičnost sudjenja bilo kom licu ili o bilo kom pitanju.

2.5 Sudija će se izuzeti iz postupanja u predmetu u kome sudija nije u mogućnosti da donese nepristrasnu odluku, ili u kome razumnom posmatraču može delovati kao da sudija nije u mogućnosti da donese nepristrasnu odluku. Takvi postupci uključuju, ali se ne ograničavaju na, slučajeve kada:

2.5.1 Sudija ima stvarno predubedjenje ili predrasudu u vezi sa jednom od strana u sporu ili lično saznanje o spornim dokaznim činjenicama u vezi sa postupkom;

2.5.2 Sudija je prethodno postupao kao advokat ili je bio materijalni svedok u spornom predmetu;

2.5.3 Sudija, ili član porodice sudije, ima ekonomski interes u rešenju predmeta spora.

Izuzeće sudije neće biti zahtevano ukoliko nijedan drugi tribunal nije u mogućnosti da se bavi predmetom, ili ukoliko bi, zbog hitnosti, nedelovanje moglo dovesti do ozbiljnog ugrožavanja pravde.

Vrednost 3

INTEGRITET

Princip:

Integritet je neophodan za pravilno obavljanje sudijske funkcije.

Primena:

3.1 Sudija će obezbediti da njegovo ili njeno ponašanje bude besprekorno u očima razumnog posmatrača.

3.2 Ponašanje i držanje sudije mora reafirmisati poverenje ljudi u integritet sudstva. Pravda ne mora samo biti zadovoljena već mora biti očigledno da je pravda zadovoljena.

Vrednost 4

PRIMERENOST

Princip:

Primerenost, i utisak primerenosti, su suštinski za obavljanje svih aktivnosti od strane sudije.

Primena:

4.1 Sudija će izbegavati neprimereno ponašanje, kao i utisak neprimerenosti, u svim sudijskim aktivnostima.

4.2 Kao lice izloženo stalnom sudu javnosti, sudija mora prihvatiti neka lična ograničenja koja obični građani mogu smatrati otežavajućim, i to treba da uradi slobodno i svojevolejno. Posebno, sudija će se ponašati na način koji je u skladu sa dignitetom sudijske funkcije.

4.3 Sudija će, u svojim ličnim odnosima sa individualnim pripadnicima pravne profesije koji se redovno bave pravom u sudu u kome sudija radi, izbegavati situacije koje mogu biti uzrok razumne sumnje ili utiska favorizovanja ili pristrasnosti.

4.4 Sudija neće učestvovati u odlučivanju u predmetu u kome član porodice sudije zastupa jednu od strana ili je na bilo koji način umešan u predmet.

4.5 Sudija neće dozvoljavati korišćenje prebivališta sudije od strane pripadnika pravničke profesije radi primanja klijenata ili drugih pripadnika pravničke profesije.

4.6 Sudija, kao bilo koji građanin, ima pravo na slobodu govora, mišljenja, udruživanja i okupljanja, ali u korišćenju ovih prava sudija uvek mora da se ponaša tako da sačuva dignitet sudijske funkcije i nezavisnost i nepristrasnost sudstva.

4.7 Sudija će se informisati o ličnim i bona fide finansijskim interesima sudije i načiniće razuman napor da bude informisan o interesima članova sudijine porodice.

4.8 Sudija neće dozvoliti da porodica sudije, društveni ili drugi odnosi neprimereno utiču na sudijsko ponašanje sudije i donošenje sudskih odluka.

4.9 Sudija neće koristiti ili ustupati prestiž sudijske funkcije radi zadovoljavanja privatnih interesa sudije, članova porodice sudije ili bilo koga drugog, niti će sudija širiti ili dozvoljavati drugima da šire utisak da je bilo ko u specijalnom položaju da neprimereno utiče na sudiju u obavljanju sudijskih dužnosti.

4.10 Poverljive informacije do kojih sudija dodje u svojstvu sudije neće biti korišćene ili obelodanjene od strane sudije u bilo koju svrhu koja nije u vezi sa sudijinim sudskim dužnostima.

4.11 Pod uslovom da primereno obavlja sudijske dužnosti, sudija se može baviti aktivnostima kao što su:

4.11.1 pisanje, predavanje, podučavanje i učestvovanje u aktivnostima u vezi sa pravom, pravnim sistemom, primenom prava ili srodnim oblastima;

4.11.2 pojavljivanje na javnoj raspravi pred zvaničnim organom u vezi sa pitanjima koja se tiču prava, pravnog sistema, primene prava ili srodnih oblasti;

4.11.3 članstvo u zvaničnom organu, ili drugoj vladinoj komisiji, komitetu ili savetodavnom telu, ukoliko takvo članstvo nije u neskladu sa приметljivom nepristrasnošću i političkom neutralnošću sudije;

4.11.4 učestvovanje u ostalim aktivnostima ukoliko te aktivnosti ne narušavaju dignitet sudijske funkcije ili na drugi način utiču na obavljanje sudijske dužnosti.

4.12 Sudija se neće baviti privatnom pravnom praksom dok je na sudijskoj funkciji.

4.13 Sudija može osnovati ili pristupiti udruženju sudija ili učestvovati u drugim organizacijama koje zastupaju interese sudija.

4.14 Sudija i članovi porodice sudije, neće tražiti, niti prihvatiti bilo kakav poklon, zaveštanje, zajam ili uslugu radi bilo kakvog činjenja ili propuštanja činjenja od strane sudije u vezi sa obavljanjem sudijskih dužnosti.

4.15 Sudija neće svesno dozvoliti da sudsko osoblje, ili ostali koji su pod sudijinim uticajem, nadzorom ili kontrolom, zatraži ili prihvati ikakav poklon, zaveštanje, zajam ili uslugu koja se tiče bilo kakvog činjenja ili propuštanja činjenja u vezi sa obavljanjem dužnosti ili funkcije.

4.16 Pod uslovima propisanim zakonom ili pravnim pravilima javnog obelodanjivanja podataka, sudija može prihvatiti mali simboličan poklon, nagradu ili beneficiju primereno okolnostima u kojima je poklon učinjen, pod uslovom da taj poklon, nagrada ili beneficija ne bi mogli izazvati opravdan utisak da su učinjeni u nameri da se utiče na sudiju u obavljanju sudijskih dužnosti ili na drugi način dati povoda utisku pristrasnosti.

Vrednost 5

JEDNAKOST

Princip:

Obezbedjenje jednakosti svih u tretmanu pred sudom je suštinski važno za pravilno obavljanje sudijske dužnosti.

Primena:

5.1 Sudija će razumeti i biti svestan razlika u društvu i specifičnosti koje proizilaze iz raznih izvora, uključujući i razlike na bazi rase, boje kože, pola, religije, nacionalnog porekla, kastinske pripadnosti, fizičkog nedostatka, starosti, bračnog stanja, seksualne orijentacije, društvenog i ekonomskog statusa i drugih sličnih razloga ("irelevantni razlozi").

5.2 Sudija neće, u obavljanju sudijske dužnosti, izričito ili konkludentno, manifestovati predubedjenje ili predrasudu prema bilo kom licu ili grupi na osnovu irelevantnih razloga.

5.3 Sudija će obavljati svoje dužnosti sa dužnim uvažavanjem svih lica, kao na primer stranaka, svedoka, advokata, sudskog osoblja i kolega sudija, bez neopravdane diferencijacije na osnovu irelevantnih razloga, bez uticaja na pravilno obavljanje svojih dužnosti.

5.4 Sudija neće svesno dozvoliti sudskom osoblju ili drugima pod sudijinim uticajem, usmeravanjem ili kontrolom, mogućnost pravljenja razlika medju odredjenim licima, u predmetu koji je pred sudijom, na osnovu bilo kog irelevantnog razloga.

5.5 Sudija će zahtevati od advokata u postupku pred sudom da se uzdrže od izražavanja, izričito ili konkludentno, predubedjenja ili predrasuda zasnovanih na irelevantnim razlozima, osim kada su ovi pravno relevantni u odnosu na pitanje koje se tiče postupka i koje može biti predmet legitimne rasprave.

Vrednost 6

SPOSOBNOST I REVNOST

Princip:

Sposobnost i revnost su preduslovi za pravilno obavljanje sudijske funkcije.

Primena:

6.1 Sudijine sudske obaveze imaju prvenstvo nad svim drugim aktivnostima.

6.2 Sudija će posvetiti svoju profesionalnu aktivnost sudskim obavezama, koje uključuju ne samo obavljanje sudijskih dužnosti i obaveza u sudu i donošenje odluka, već i druge zadatke bitne za sudijsku funkciju ili funkcionisanje suda.

6.3 Sudija će preduzeti razumne korake radi održavanja i razvijanja svojih znanja, veština i ličnih kvaliteta neophodnih za pravilno obavljanje sudijske funkcije, koristeći, sa tim ciljem, pogodnosti centara za obuku i drugih objekata, koje sudijama treba da, pod kontrolom pravosudja, budu stavljene na raspolaganje.

6.4 Sudije će se redovno informisati o relevantnim promenama medjunarodnog prava, uključujući i medjunarodne konvencije i druge instrumente koji ustanovljavaju norme ljudskih prava.

6.5 Sudija će obavljati sve sudijske dužnosti, uključujući i izradu presuda, efikasno, pravično i sa razumnom ekspeditivnošću.

6.6 Sudija će održavati red i ugled tokom svih postupaka pred sudom u kojima učestvuje i biće strpljiv, dostojanstven i ljubazan u komuniciranju sa strankama, porotnicima, svedocima, advokatima i ostalima sa kojima sudija kontaktira u vršenju svoje funkcije. Sudija će zahtevati isti način ophodjenja od pravnih zastupnika, sudskog osoblja i drugih koji su pod uticajem, nadzorom ili kontrolom sudije.

6.7 Sudija neće učestvovati u radnjama koje su nespojive sa primerenim obavljanjem sudijskih funkcija.

IMPLEMENTACIJA

Po prirodi sudijske funkcije, nacionalna pravosudja će usvojiti delotvorne mere da bi se stvorili mehanizmi za primenu ovih principa, ukoliko takve mere već ne postoje u njihovim jurisdikcijama.

DEFINICIJE

U ovoj izjavi o principima, osim ukoliko nešto drugo ne proizilazi iz konteksta, navedeni pojmovi će imati sledeće značenje:

“Sudsko osoblje” podrazumeva lično sudsko osoblje sudije, uključujući osoblje pisarnice.

“Sudija” podrazumeva svako lice koje ima sudijsku vlast, kako god da je nazvano.

“Porodica sudije” podrazumeva suprugu sudije, sina, kćerku, zeta ili snaju, i bilo kog drugog bliskog srodnika ili lice koje je pratilac ili zaposleno kod sudije i koje živi u domaćinstvu sudije.

“Supružnik sudije” uključuje i partnera sa kojim sudija stanuje ili bilo koje drugo lice bilo kog pola koje je u bliskom ličnom odnosu sa sudijom.

PREPORUKA BR. R (94) 12 KOMITETA MINISTARA SAVETA EVROPE ZEMLJAMA ČLANICAMA, O NEZAVISNOSTI, EFIKASNOSTI I ULOZI SUDIJA usvojena 13. oktobra 1994. godine

I princip – Opšti principi nezavisnosti sudova

1. Treba preduzeti sve neophodne mere kako bi se nezavisnost sudija poštovala, štitila i promovisala.
2. Naročito treba preduzeti sledeće mere:
 - a. Nezavisnost sudija bi trebalo da je zagarantovana u skladu sa odredbama Konvencije i njenih ustavnih principa, ne primer, tako što bi se dodavale određene odredbe ovog predloga inkorporirale u unutrašnje pravo. Podložna pravnim tradicijama svake zemlje, takva pravila bi mogla da obezbede, na primer, sledeće:
 - Odluke sudija ne bi trebalo da su podložne bilo kakvim revizijama van žalbenog postupka u skladu sa zakonom;
 - Sudijska funkcija i njihova plata bi trebalo da su zakonom zagarantovane;
 - Nikakav drugi organ, osim sudova, ne treba da odlučuje o pitanjima iz nadležnosti sudova, kao što je zakonom definisano;
 - Sa izuzetkom amnestije, pomilovanja, ili slično, vlada ili administracija ne bi trebalo da donesu takvu odluku koja retroaktivno poništava sudijsku odluku.
 - b. Izvršna i zakonodavna vlast treba da osiguraju da su sudije nezavisne i da nisu preduzeti nikakvi koraci koji bi tu nezavisnost ugrozili.
 - c. Sve odluke koje se tiču profesionalne karijere sudija treba da se zasnivaju na objektivnim kriterijumima, a izbor i karijera sudija bi trebalo da su zasnovani na rezultatima rada, uzimajući u obzir i kvalifikacije, integritet i efikasnost. Organ koji donosi odluke o izboru i karijerama sudija bi trebalo da je nezavistan od vlade i administracije. Kako bi se sačuvala sudijska nezavisnost, pravilima bi trebalo osigurati da se, na primer, sudije biraju od strane sudstva, a da se o vlasti odlučuje o proceduralnim pravilima. Međutim, tamo gde ustavne ili zakonske odredbe kao i tradicija dozvoljavaju da vlada postavlja sudije, trebalo bi da postoje garancije koje bi osigurale da procedura postavljanja sudija bude transparentna i nezavisna u praksi, i da te odluke neće biti pod uticajem nikakvih drugih kriterijuma, osim već nabrojanih, objektivnih kriterijuma. Te garancije bi moglo da čini sledeće:
 - Posebno nezavisno i kompetentno telo koje bi savetovalo vladu kako da u praksi postupa; ili,
 - Pravo pojedinca da se nekom nezavisnom telu žali protiv odluke; ili,
 - Vlast koja će garantovati sigurnost odluke u odnosu na nedolične uticaje
 - d. U procesu donošenja odluka, sudije bi trebalo da su nezavisne i da mogu da deluju bez ikakvih ograničenja, nedoličnih uticaja, podsticaja, pritisaka, pretnji ili mešanja, direktnih ili indirektnih, od bilo koga i zbog bilo čega. Zakon bi trebalo da obezbedi sankcije protiv osoba koje pokušavaju da na takve načine izvrše uticaj na sudije. Sudije bi trebalo da imaju neograničenu slobodu da o slučajevima odlučuju nepristrasno, u skladu sa svojom savešću, svojim tumačenjem činjenica, i u skladu sa važećim pravilima zakona. Sudije ne bi trebalo da podnose izveštaje o svojim slučajevima nikome van sudstva.

- e. Raspoređivanje predmeta ne bi trebalo da bude pod uticajem želja nijedne stranke u sporu, kao i nijedne osobe zainteresovane za ishod suđenja. Takvo raspoređivanje bi, na primer, moglo da se izvede po principu slučajnog izvlačenja, ili po sistemu automatske distribucije po azbučnom redu, ili nekom sličnom sistemu.
 - f. Slučaj ne bi trebalo oduzimati od sudije bez valjanih razloga, kao što su: ozbiljna bolest, ili konflikt interesa. Kad su ti razlozi u pitanju, procedure oduzimanja slučajeva bi trebalo da su predviđene zakonom, i da su imune na bilo kakvo interesovanje od strane vlade ili administracije. Odluku da se sudiji oduzme slučaj bi trebalo da donese neko telo koje uživa istu nezavisnost kao i sudije.
3. Sudije, bilo postavljene ili izabrane, će imati zagaranovanu platu sve do starosne penzije ili isteka mandata.

Princip II – Sudijska vlast

1. Sve osobe povezane sa nekim slučajem, uključujući i državne organe ili njihove predstavnike, treba da su podložne sudskoj vlasti.
2. Sudije bi trebalo da imaju dovoljno moći, kao i da su u stanju da tu moć primene u cilju ispunjavanja svojih dužnosti, i održanja svog autoriteta i autoriteta suda.

Princip III – Odgovarajući uslovi za rad

1. Kako bi mogli da efikasno rade, sudijama treba da budu obezbeđeni odgovarajući uslovi za rad, i to na sledeće načine:
 - a. Rekrutovanjem dovoljnog broja sudija i obezbeđivanjem odgovarajuće obuke, kao što je praktična obuka u sudovima, i, tamo gde je to moguće, obezbeđivanjem obuke u drugim državnim organima i telima, kako pre postavljanja, tako i tokom njihove karijere. Takva odluka bi trebalo da je besplatna za sudije, i trebalo bi da se naročito tiče novijih zakona i sudske prakse. Gde je to opravdano, obuka bi trebalo da uključi studijska putovanja do evropskih i drugih stranih sudova, kao i drugih organa vlasti;
 - b. Podizanjem plata sudija na takav nivo, gde bi ona bila u skladu sa dignitetom njihove profesije i teretom odgovornosti;
 - c. Obezbeđivanjem jasne strukture sudijske karijere, kako bi se regrutovale i zadržale sposobne sudije;
 - d. Obezbeđivanjem adekvatnog pomoćnog osoblja i opreme, naročito kancelarijske kompjuterske opreme, kako bi sudije mogle da rade efikasno i bez nepotrebnog kašnjenja;
 - e. Preduzimajući odgovarajuće mere kako bi se ne sudijski zadaci poverili drugim licima, u skladu sa Preporukom br. R (86) 122 koja se tiče mera za sprečavanje i smanjivanje prevelikog obima rada u sudovima.
2. Sve neophodne mere bi trebalo preduzeti kako bi se osigurala sigurnost sudija, kao što je prisustvo čuvara u zgradama suda, ili obezbeđivanjem policijske zaštite za sudije koje mogu postati ili jesu žrtve ozbiljnih pretnji.

Princip IV – Udruženja

Sudije bi trebalo da se slobodno okupljaju u udruženja, bilo sami bilo sa nekim drugim, u funkciji očuvanja svoje nezavisnosti i zaštite interesa.

Princip V – Odgovornosti sudija

1. U sudijskim procesima, sudije su obavezne da štite prava i slobode svih ljudi;
2. Sudije su dužne, a trebalo bi i da je u njihovoj moći da vrše svoje sudijske dužnosti kako bi osigurale da se zakon ispravno primenjuje i da se slučajevi sude pošteno, efikasno i brzo;
3. Sudije bi naročito trebalo da imaju sledeće dužnosti:
 - a. Da odlučuju nezavisno u svim slučajevima, bez ikakvih spoljašnjih uticaja;
 - b. Da slučajeve vode nepristrasno, u skladu sa svojim tumačenjem činjenica i razumevanjem zakona, da obezbede da se sve stranke pošteno saslušaju i da se proceduralna prava stranaka ispoštuju u skladu sa odredbama Konvencije;
 - c. Da se povuku iz slučaja ili odbiju da sude ukoliko se za to ukažu valjani razlozi. Takvi razlozi bi trebalo da se odrede zakonom, i mogu da se odnose, na primer, na ozbiljne zdravstvene probleme, konflikte interesa ili interes pravde;
 - d. Tamo gde je neophodno, treba strankama da objasne proceduru na nepristrasan način;
 - e. Gde je moguće, da podstaknu stranke da postignu prijateljsko poravnanje;
 - f. Osim ako zakon drugačije ne odredi, da daju jasne i potpune razloge za svoju presudu, koristeći jezik razumljiv strankama;
 - g. Da prođu svaku neophodnu obuku kako bi obavljali svoje dužnosti efikasno i na odgovarajući način.

Princip VI – Neuspeh u obavljanju dužnosti i disciplinski prekršaj

1. Kad sudije ne obavljaju svoju dužnost na efikasan i odgovarajući način, ili u slučaju disciplinskog prekršaja, trebalo bi preduzeti sve neophodne mere koje ne utiču na sudijsku nezavisnost. U zavisnosti od ustavnih principa i pravnih odredbi, kao i pravne tradicije svake zemlje, takve mere mogu, na primer, da uključuje:
 - a. Oduzimanje slučaja od sudije
 - b. Postavljanje sudije na drugi sudijski zadatak u okviru istog suda
 - c. Ekonomske sankcije, kao na primer smanjenje plate na određeni period;
 - d. Suspenzija
2. Imenovane sudije ne mogu biti trajno udaljene sa položaja bez valjanih razloga, sve do starosne penzije. Takvi razlozi, koji bi trebalo biti precizno definisani zakonom, mogli bi da važe u zemljama gde se sudija bira na određeni preiod, ili mogu da se odnose na nemogućnost obavljanja sudijske funkcije, izvršenje krivičnog dela ili ozbiljna kršenja disciplinskih pravila.
3. U slučajevima u kojima moraju da se primene mere iz paragrafa 1 i 2 ovog člana, države bi trebalo da razmotre zakonsko uspostavljanje posebnog, kompetentnog tela čiji bi zadatak bio da primenjuje disciplinske sankcije i mere u slučajevima u kojima to ne čini sud, i čije odluke bi kontrolisao nadležni pravosudni organ, ukoliko to samo telo nije viši pravosudni organ. Zakon bi trebalo da obezbedi odgovarajuće procedure koje bi osigurale da se u svakom slučaju ispoštuju procesni zahtevi Konvencije, na primer, taj da suđenje treba da bude zakazano u dogledno vreme, i da se sudijama da pravo da odgovore na bilo kakve pritužbe.

PREPORUKA CM/REC(2010)12

KOMITETA MINISTARA ZEMLJAMA ČLANICAMA O

SUDIJAMA: NEZAVISNOST, EFIKASNOST I ODGOVORNOSTI

(koju je Komitet ministara usvojio 17. novembra 2010. na 1098. sastanku zamenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa članom 15.b Statuta Saveta Evrope,

Imajući u vidu član 6 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu „Konvencija“, ETS br. 5), koja nalaže da „svako ima pravo da bude pravično i javno saslušan u razumnom vremenskom roku od strane nezavisnog i nepristrasnog suda formiranog u skladu sa zakonom“, i relevantnu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava;

Imajući u vidu Osnovna načela Ujedinjenih nacija o nezavisnosti sudstva, potvrđena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija novembra 1985;

Imajući u vidu mišljenja Konsultativnog saveta evropskih sudija (CCJE), rad Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), i Evropsku povelju o zakonu za sudije, pripremljenu u sklopu multilateralnih sastanaka Saveta Evrope;

Napominjući da, u vršenju svojih sudskih funkcija, uloga sudija jeste ključna u obezbeđivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda;

Želeći da promoviše nezavisnost sudija, što je element svojstven vladavini prava i neophodan za nepristrasnost sudija i funkcionisanje pravnog sistema;

Podvlačeći da nezavisnost sudstva obezbeđuje svakoj osobi pravo na pravično suđenje i prema tome nije privilegija sudija već garancija za poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, što omogućava svakoj osobi da ima poverenja u pravosudni sistem;

Svestan potrebe za garantovanjem pozicije i ovlašćenja sudija da bi se postigao efikasan i pravičan pravni sistem i kako bi se oni podstakli da se aktivno obavežu za funkcionisanje pravosudnog sistema;

Svestan potrebe da se osigura pravilno vršenje sudskih odgovornosti, dužnosti i ovlašćenja s ciljem zaštite interesa svih lica;

Želeći da se upozna sa raznovrsnim iskustvima država članica u vezi sa organizacijom pravosudnih institucija u skladu sa vladavinom prava;

Imajući u vidu raznolikost pravnih sistema, ustavnih pozicija i pristupa podeli vlasti;

Napominjući da ništa u ovoj preporuci nije namenjeno da umanjí garancije nezavisnosti koje sudijama pružaju ustavni i pravni sistemi država članica;

Napominjući da su ustavni i pravni sistemi nekih država članica osnovali savet, koji će se u ovoj preporuci naznačavati kao „pravosudni savet“;

Želeći da promoviše odnose između sudskih vlasti i pojedinačnih sudija različitih država članica kako bi podsticao razvoj zajedničke pravosudne kulture;

Uzimajući u obzir da Preporuka Rec(94)12 Komiteta ministara o nezavisnosti, efikasnosti i ulozi sudija treba značajno da se unapredi kako bi se ojačale sve mere neophodne za promovisanje nezavisnosti i efikasnosti sudija, kako bi se garantovala i učinila delotvornijom njihova odgovornost i osnažila uloga pojedinačnih sudija i celokupnog pravosuđa,

Preporučuje da vlade država članica preduzmu mere kako bi obezbedile da se odredbe sadržane u dodatku ove preporuke, koja zamenjuje gorepomenutu Preporuku Rec(94)12, primene u njihovom zakonodavstvu, politikama i praksi i da se sudijama omogući da vrše svoje funkcije u skladu sa ovim odredbama.

Poglavlje I – Opšti aspekti

Opseg preporuke

1. Ova preporuka važi za sva lica koja vrše sudske funkcije, uključujući ona koja se bave ustavnim pitanjima.
2. Odredbe propisane preporukom takođe važe za laičke sudije, osim gde se iz konteksta jasno vidi da važe samo za profesionalne sudije.

Nezavisnost sudstva i nivo do kojeg je treba štiti

3. Svrha nezavisnosti, kao što je predviđeno u članu 6 Konvencije, jeste da garantuje svakoj osobi osnovno pravo da se o njenom postupku odluči pravičnim suđenjem, na isključivo zakonskim osnovama i bez neprimerenih uticaja.
4. Nezavisnost pojedinačnih sudija zaštićena je nezavisnošću celokupnog sudstva. Kao takva, ona je osnovni aspekt vladavine zakona.
5. Sudije treba da imaju nesputanu slobodu da o predmetima odlučuju nepristrasno, u skladu sa zakonom i svojim tumačenjem činjenica.
6. Sudije treba da imaju dovoljno ovlašćenja i da mogu da ih sprovedu kako bi obavljali svoje dužnosti i održavali svoj autoritet i dostojanstvo suda. Sva licapovezana sa predmetom, uključujući javne organe i njihove predstavnike, treba da podležu autoritetu sudije.
7. Nezavisnost sudije ili sudstva treba da bude zagantovana ustavom ili na najvećem mogućem zakonskom nivou u državama članicama, a konkretnija pravila treba da budu utvrđena na zakonodavnom nivou.
8. Kada sudije smatraju da je njihova nezavisnost ugrožena, treba da imaju pravo da se obrate pravosudnom savetu ili drugom nezavisnom organu, ili treba da imaju delotvorni pravni lek.
9. Predmetne treba da se oduzme određenom sudiji bez valjanog razloga. Odluka da se sudiji oduzme predmet treba da se napravi na osnovu objektivnih, prethodno utvrđenih kriterijuma i nakon transparentnog postupka organa sudstva.
10. Jedino same sudije treba da odluče o svojoj sposobnosti za pojedinačne predmete u skladu sa zakonom.

Poglavlje II – Spoljna nezavisnost

11. Spoljna nezavisnost sudija nije prerogativ ili privilegija koja se daje u interesu sudija već je u interesu vladavine prava i lica koje traže i očekuju nepristrasno pravosuđe. Nezavisnost sudija se treba posmatrati kao garancija slobode, poštovanje ljudskih prava i nepristrasna primena zakona. Nepristrasnost i nezavisnost sudija jesu ključne za garantovanje ravnopravnosti stranaka pred sudovima.
12. Bez štetnog uticaja po svoju nezavisnost, sudije i sudstvo treba da održavaju konstruktivne radne odnose sa institucijama i javnim organima uključenim u upravljanje i administraciju sudova, kao i sa profesionalcima čiji je zadatak vezan za rad sudija kako bi se olakšala delotvorna i efikasna primena pravde.
13. Treba preduzeti sve potrebne mere kako bi se poštovala, zaštitila i unapredila nezavisnost i nepristrasnost sudija.
14. Zakon treba da obezbedi sankcije protiv lica koje teže da utiču na sudije na neprimeren način.
15. Presude treba da se obrazlože i izlažu javno. Sudije ne treba da budu primorani da na druge načine opravdavaju razloge svojih presuda.

16. Odluke sudija ne treba da podležu bilo kakvom preispitivanju, osim žalbenim i postupcima ponovnog otvaranja slučaja u skladu sa zakonom.
17. Sa izuzetkom odluka o amnestiji, pomilovanju ili sličnim merama, izvršne i zakonodavne vlasti ne treba da donose odluke koje poništavaju sudske odluke.
18. Ukoliko komentarišu sudske odluke, izvršne i zakonodavne vlasti treba da izbegavaju kritike koje bi podrle nezavisnost ili poverenje javnosti u sudstvo. Takođe treba da izbegavaju aktivnosti koje mogu da dovedu u pitanje njihovu volju da se pridržavaju odluka sudija, osim što mogu da navedu svoju nameru da se žale.
19. Sudski postupci i pitanja koja se tiču primene pravde od javnog su interesa. Pravo na informisanost o sudskim pitanjima međutim treba da bude ostvareno imajući u vidu ograničenja koja nameće nezavisnost sudstva. Podstiče se uspostavljanje funkcija portparola ili službi za medije i komunikaciju u nadležnosti sudova ili pravosudnih saveta ili drugih nezavisnih organa. Sudije treba da budu odmerene u odnosima sa medijima.
20. Sudije, koje su deo društva kojem služe, ne mogu delotvorno da primenjuju pravdu bez poverenja javnosti. Treba da se obaveste o tome šta društvo očekuje od pravosudnog sistema i o žalbama na njegovo funkcionisanje. Ovome bi doprineli trajni mehanizmi za dobijanje takvih komentara koje bi uspostavili pravosudni saveti i drugi nezavisni organi.
21. Sudije smeju da se bave aktivnostima van svojih službenih funkcija. Da bi se izbegli stvarni ili subjektivni sukobi interesa, njihovo učestvovanje treba da se ograniči na aktivnosti u saglasnosti sa njihovom nepristrasnošću i nezavisnošću.

Poglavlje III – Unutrašnja nezavisnost

22. Načelo nezavisnosti sudstva označava nezavisnost svakog pojedinačnog sudije u vršenju funkcija sudskog postupka. U donošenju odluka sudije treba da budu nezavisne i nepristrasne i da mogu da delaju bez ograničenja, neprikladnih uticaja, pritisaka, pretnji ili mešanja, bilo posrednih ili neposrednih, od bilo kakve vlasti, uključujući vlasti unutar pravosuđa. Hijerarhijska sudska organizacija ne treba da podriva nezavisnost pojedinaca.
23. Viši sudovi ne treba da postavljaju uputstva sudijama kako da odlučuju o individualnim predmetima, izuzev u preliminarnim presudama ili kada odlučuju o pravnim lekovima u skladu sa zakonom.
24. Dodela postupaka unutar sudova treba da sledi objektivne prethodno utvrđene kriterijume kako bi zaštitila pravo na nezavisnog i nepristrasnog sudiju. Ne treba da bude uslovljena željama stranke u postupku ili bilo koga drugog zainteresovanog za ishod postupka.
25. Sudije treba da imaju slobodu da osnuju i pridruže se profesionalnim organizacijama čiji je cilj zaštita njihove nezavisnosti, interesa i unapređivanje vladavine prava.

Poglavlje IV – Pravosudni saveti

26. Pravosudni saveti su nezavisni organi, osnovani zakonom ili ustavom, koji teže da očuvaju nezavisnost sudstva i sudija pojedinačno i time unaprede efikasno funkcionisanje pravosudnog sistema.
27. Ne manje od polovine članova takvih saveta treba da budu sudije izabrane od strane svojih kolega sa svih nivoa pravosuđa i uz poštovanje pluralizma u okviru pravosuđa.
28. Pravosudni saveti treba da pokažu najviši stepen transparentnosti prema sudijama i društvu tako što će razviti prethodno utvrđene postupke i obrazložene odluke.
29. Pri vršenju svojih funkcija, pravosudni saveti ne treba da se mešaju u nezavisnost pojedinačnih sudija.

Poglavlje V – Nezavisnost, efikasnost i resursi

30. Efikasnost sudija i pravosudnih sistema jeste neophodni uslov za zaštitu prava svake osobe, poštovanje zahteva člana 6 Konvencije, zakonsku sigurnost i poverenje javnosti u vladavinu prava.
31. Efikasnost predstavlja donošenje kvalitetnih odluka u razumnom roku nakon pravičnog razmatranja problema. Pojedinačne sudije su u obavezi da obezbede efikasno upravljanje predmetima koji su u njihovoj nadležnosti, uključujući sprovođenje odluka, koje potpada pod njihovu nadležnost.
32. Vlasti odgovorne za organizovanje i funkcionisanje pravosudnog sistema u obavezi su da sudijama pruže uslove koji će im omogućiti da ispune svoju misiju i treba da postignu efikasnost istovremeno štiteći i poštujući nezavisnost i nepristrasnost sudija.

Resursi

33. Svaka država treba da izdvoji sredstva, obezbedi objekte i opremu sudovima kako bi im omogućila da funkcionišu u skladu sa standardima definisanim u članu 6 Konvencije i da omogućiti sudijama da efikasno rade.
34. Sudijama treba pružiti informacije koje su im potrebne kako bi mogli da donesu odgovarajuće proceduralne odluke kada takve odluke imaju finansijske implikacije. Nadležnost sudije da donosi odluku u određenom predmetu ne treba da bude ograničena zahtevom da najefikasnije koristi resurse.
35. Zadovoljavajući broj sudija i odgovarajuće obučenog pomoćnog osoblja treba rasporediti sudovima.
36. Da bi se sprečilo ili umanjilo opterećenje sudova, potrebno je preduzeti mere u skladu sa nezavisnošću sudova da se nesudski zadaci dodele drugim adekvatno kvalifikovanim osobama.
37. I vlasti i sudije treba da promovišu korišćenje elektronskih sistema za upravljanje predmetima i informacionih tehnologija za komunikaciju kao i njihovu opštu upotrebu u sudovima.
38. Treba preduzeti sve neophodne mere da bi se osigurala bezbednost sudija. Te mere mogu da uključuju zaštitu sudova i sudija koji mogu da postanu, ili jesu, žrtve pretnji ili činova nasilja.

Alternativno rešavanje sporova

39. Treba promovisati mehanizme za alternativno rešavanje sporova.

Administracija sudova

40. Pravosudni saveti, gde postoje, ili drugi nezavisni organi sa nadležnostima za administraciju sudova, sami sudovi odnosno profesionalne organizacije sudija mogu se konsultovati pri pripremanju budžeta za pravosuđe.
41. Treba podsticati sudije da se uključe u administraciju sudova.

Ocenjivanje

42. S ciljem doprinošenja efikasnosti primene pravde i trajnom poboljšanju njenog kvaliteta, države članice mogu da uvedu sisteme za ocenjivanje sudija od strane sudskih vlasti, u skladu sa stavom 58.

Međunarodna dimenzija

43. Države treba da pruže odgovarajuća sredstva sudovima da bi sudijama omogućile da vrše svoje funkcije efikasno u predmetima koji uključuju strane ili međunarodne elemente i da podrže međunarodnu saradnju i odnose između sudija.

Poglavlje VI – Status sudije

Izbor i karijera

44. Odluke koje se tiču izbora i karijere sudija treba da budu zasnovane na objektivnim kriterijumima prethodno utvrđenim zakonom ili od strane nadležnih vlasti. Takve odluke treba da budu zasnovane na zaslugama, imajući u vidu kvalifikacije, veštine i kapacitet neophodan za odlučivanje u predmetima primenom zakona uz poštovanje ljudskog dostojanstva.
45. Ne treba diskriminisati sudije ili kandidate za poziciju sudije po bilo kakvom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno poreklo, veza sa nacionalnom manjinom, imovina, invaliditet, rođenje, seksualna orijentacija ili drugi status. Uslov da sudija ili kandidat za poziciju sudije mora da bude državljanin dotične države ne treba smatrati kao diskriminaciju.
46. Organ koji donosi odluke o odabiru i karijerama sudija treba da bude nezavisan od izvršne i zakonodavne vlasti. U cilju garantovanja njegove nezavisnosti, barem polovina članova organa treba da budu sudije koje su izabrale kolege.
47. Međutim, kada ustavne ili druge zakonske odredbe nalažu da šef države, vlada ili zakonodavna vlast donose odluke u vezi sa izborom i karijerom sudija, treba ovlastiti nezavisan nadležni organ čiji značajni deo čine sudije (uzimajući u obzir pravila koja važe za pravosudne savete sadržana u Poglavlju VI) da donosi preporuke ili izrazi mišljenja koja odgovarajući organ za imenovanje primenjuje u praksi.
48. Članstvo nezavisnih organa navedeno u stavovima 46 i 47 treba da obezbedi najšire moguće zastupanje. Njihovi postupci treba da budu transparentni, a obrazloženja odluka treba da budu dostupna na zahtev podnosioca. Neuspešni kandidat treba da ima pravo da ospori odluku, ili barem postupak po kome je odluka donesena.

Stalnost mandata i nesmenjivost

49. Sigurnost mandata i nesmenjivost jesu ključni elementi nezavisnosti sudija. Prema tome, sudije treba da imaju garantovani mandat do obavezne starosne granice, gde ona postoji.
50. Opisi poslova sudija treba da budu utvrđeni zakonom. Stalni mandat treba prekinuti samo u slučajevima ozbiljnog kršenja disciplinskih ili krivičnih odredbi propisanih zakonom, ili kada sudija više ne može da vrši sudske funkcije. Rani odlazak u penziju treba jedino biti moguć na zahtev dotičnog sudije ili iz zdravstvenih razloga.
51. Kada se angažovanje vrši na probni period ili određeno vreme, odluka da se potvrdi ili produži takvo imenovanje treba da se donese isključivo u skladu sa stavom 44 kako bi se obezbedilo potpuno poštovanje nezavisnosti sudstva.
52. Sudija ne treba da dobije novo angažovanje ili da bude premeštan na drugu sudsku funkciju bez sopstvenog pristanka, osim u slučajevima disciplinskih sankcija ili reformi organizacije pravosudnog sistema.

Naknade

53. Osnovna pravila za plate profesionalnih sudija treba da budu propisana zakonom.
54. Plate sudija treba da budu srazmerne njihovoj profesiji i odgovornostima i da budu dovoljne da ih zaštite od podmićivanja koje teži da utiče na njihove odluke. Održavanje razumnih naknada treba da bude zagarantovano u slučaju bolesti, porodiljskog odsustva, kao i za isplatu starosne penzije, koja treba da bude prihvatljivo srazmerna sa nivoom plata tokom radnog odnosa. Treba uvesti posebne zakonske odredbe za zaštitu od umanjenja plata koje se naročito odnose na sudije.
55. Treba izbegavati sisteme koji čine redovnu platu sudija zavisnom od njihovog učinka jer mogu da stvore poteškoće za nezavisnost sudija.

Obuka

56. Sudijama treba pružiti teorijsku i praktičnu početnu obuku i obuku tokom rada koju u potpunosti finansira država. Ona treba da obuhvata ekonomska, društvena i kulturna pitanja koja se tiču vršenja sudskih funkcija. Intenzitet i trajanje takve obuke treba utvrditi na osnovu prethodnog stručnog iskustva.
57. Nezavisan organ treba da obezbedi, potpuno poštujući obrazovnu autonomiju, da programi početne i obuke tokom rada ispunjavaju uslove otvorenosti, stručnosti i nepristrasnosti svojstvene sudskoj funkciji.

Ocenjivanje

58. Kada sudske vlasti osnuju sisteme za ocenjivanje sudija, takvi sistemi treba da budu zasnovani na objektivnim kriterijumima. Njih treba da objavi nadležni pravosudni organ. Postupak treba da omogući sudijama da izraze svoje mišljenje o sopstvenim aktivnostima i o ocenjivanju tih aktivnosti, kao i da ospore ocene pred nezavisnim organom ili sudom.

Poglavlja VII – Dužnosti i odgovornosti

Dužnosti

59. Sudije treba da štite prava i slobode svih lica podjednako, poštujući njihovo dostojanstvo pri obavljanju sudskih postupaka.
60. Sudije treba da postupaju nezavisno i nepristrasno u svim predmetima i da obezbede pravično saslušanje svih strana i, kada je potrebno, objasne proceduralna pitanja. Sudije treba da postupaju i da se vidi da postupaju bez neprikladnog spoljnog uticaja na sudski postupak.
61. Sudije treba da razmatraju predmete koji su im dodeljeni. Treba da odbiju predmet ili postupak samo kada za to postoje valjani razlozi propisani zakonom, ali ne u drugim slučajevima.
62. Sudije treba da obrade svaki predmet revnosno i u razumnom vremenskom roku.
63. Sudije treba da pruže jasne razloge za svoje presude jasnim i razumljivim jezikom.
64. Sudije treba da u odgovarajućim slučajevima podstiču strane da se prijateljski nagode.
65. Sudije treba redovno da ažuriraju i razvijaju svoju stručnost.

Odgovornost i disciplinski postupci

66. Tumačenje zakona, procena činjenica i ispitivanje dokaza koje vrše sudije da bi odlučile o predmetu ne treba da dovede do građanske ili disciplinske odgovornosti, osim u slučajevima zle namere i krajnjeg nemara.
67. Jedino država može da traži da utvrdi građansku odgovornost sudije putem sudskog postupka u slučaju da je morala da dodeli odštetu.
68. Tumačenje zakona, procena činjenica i ispitivanje dokaza koje vrše sudije da bi odlučile o predmetu ne treba da dovede do krivične odgovornosti, osim u slučajevima zle namere.
69. Može uslediti disciplinski postupak ukoliko sudije ne vrše svoje dužnosti na efikasan i valjan način. Takav postupak treba da vodi nezavisan organ ili sud sa svim garancijama za pošteno suđenje i da sudiji pruži pravo da ospori odluku i sankciju. Disciplinske mere treba da budu srazmerne.
70. Sudije ne treba da su lično odgovorne kada se njihove odluke nadglasaju ili promene žalbenim postupkom.
71. Kada ne vrše sudske funkcije, sudije snose odgovornost po građanskom, krivičnom i upravnom pravu na isti način kao i drugi građani.

Poglavlje VIII – Etika sudija

72. Aktivnostima sudija treba da rukovode etička načela profesionalnog postupanja. Ova načela ne obuhvataju samo dužnosti koje se mogu sankcionisati disciplinskim merama već i pružaju sudijama smernice kako da se ponašaju.
73. Ova načela treba da se uspostave kodeksima sudijske etike koji treba da ulivaju poverenje javnosti u sudije i pravosuđe. Sudije treba da igraju vodeću ulogu u razvoju takvih kodeksa.
74. Sudije treba da imaju mogućnost da traže savete o etici od nekog pravosudnog organa.

PRIMER DOBRE PRAKSE: GOVOR SUDIJE RADOVANA ĐORĐEVIĆA, PREDSEDNIKA OKRUŽNOG SUDA ZAJEČAR

Drage kolegice i kolege, dragi gosti iz Agencije ABA-CEELI, ovaj sastanak Društva sudija – odeljenja u Zaječaru i Negotinu, posvećujemo sudijskoj etici. Naš zakon o sudijama u čl. 41 propisuje da za sudiju može biti izabran onaj kandidat koji je stručan i dostojan sudijske dužnosti.

Stručnost podrazumeva propisno pravničko obrazovanje i praksu, a dostojnost da se radi o moralnom, dakle ispravnom čoveku. Stari pravnici su smatrali da postoje tri osnovna načela ispravnog života: pošteno živeti, nikome štetu ne nanositi, priznati svakome ono što mu pripada. Ova načela u najvećoj meri obavezuju sudije. Sudija je taj koji je i stručan i dužan da građaninu prizna njegovo pravo, a u krivičnom sporu da osudi krivca, a nevinog da oslobodi.

Svakome od nas ideal je biti dobar sudija – onakav kakvim su ga definisali pre svih rimski pravnici. Oni su smatrali da je sudija zakon koji govori, i da dobar sudija ne čini ništa po svom nahođenju, i ne sudi po onome što se njemu sviđa, nego strogo po zakonu i pravu. Sudija treba pre svega da vodi računa o tome da ne sudi drugačije nego što je određeno zakonima, propisima i običajima.

Još dugi niz izreka starih pravnika upućuje nas na to šta se od sudije zahteva i o čemu on mora da vodi računa. Navešću neke od njih:

- Sudija se u sporovima uvek mora držati istine, a branilac može da brani, ne samo kada je stvar verovatna, nego i kada nije potpuno istinita.
- Sudija treba da presudi na osnovu onoga što su stranke predložile i što je dokazano.
- Sudija treba u sebi da ima dve vrste soli: so pameti, da ne bi postao nerazborit, i so savesti da ne bi postao đavo.
- Sudija ne sme biti blaži od zakona.
- Sudija ne sme kažnjavati uvredu koja je njemu naneta.
- Dobar sudija treba da širi pravičnost.
- Dobar sudija treba da smiruje sporove, da ne bi iz jedne parnice nastala druga, jer je u interesu države, da bude kraj sporovima.

I na kraju u Svetom pismu je rečeno: "Ne sudi prebrzo i nemoj imati dve mere, jednu za sebe a drugu za drugog". Stare izreke su međutim opominjale i na nepravedne sudije. Tako su ostale izreke:

- Da se potkupljiv sudija malo trudi da utvrdi istinu.
- Da sudija koji rđave štiti, dobrima škodi.

Da li je lako danas biti dobar sudija? To nikada nije bilo lako, a danas, čini mi se, posebno teško. Ne samo zbog toga, što se naša država menja od autoritarne, prema demokratskoj, što je potrebno da shvatimo da su ljudska prava u savremenim demokratskim državama znatno proširena i što mi sudije pored našeg domaćeg prava moramo poznavati bolje međunarodno pravo, da bi smo građanima mogli da pružimo bolju zaštitu, već i zbog toga što u javnosti ne vlada baš najbolje mišljenje o našem pravosuđu, mada se tu najčešće ne misli samo na sudove već i na pravosuđe u širem smislu-dakle i na tužilaštva.

Postoji uverenje o neefikasnosti našeg pravosuđa, koje je delom osnovano, a i sumnje u podmitljivost sudija. Prema mom poznavanju našeg pravosuđa, daleko najveći broj naših sudija su poštenu stručni ljudi, i uz veću efikasnost i bolji stručni rad ugled našeg pravosuđa će rasti. Naravno i država treba da ispuni svoje obaveze prema nama. Jedna od obaveza je mogućnost za usavršavanje, a tu obavezu država uz pomoć naših zapadnih prijatelja ispunjava.

I da završim: Kakve su nam sudije danas potrebne: Nezavisne, koje će se prema uglednom francuskom pravniku, osećati dovoljno hrabrim, da se odupru molbama i pretnjama, ma od koga one poticale, da kazni svakog krivca, ma kako bio visok položaj njegov, i da ne sluša nikada drugoga glasa, sem glasa svoje savesti. Uveren sam da mi težimo da budemo takve sudije.

Zaječar, 13.04.2002.

(Seminar o sudijskoj etici)

Priručnik predstavlja kompilaciju materijala korišćenih za obuku tužilaca i sudija u Republici Srbiji na temu etike, integriteta i sprečavanja sukoba interesa u pravosuđu. U njemu su sublimirani relevantni međunarodni standardi, dobra praksa, kao i niz hipotetičkih primera koji mogu biti od koristi sudijama i tužiocima ukoliko se nađu u etičkim dilemama. Priručnik predstavlja krajnji proizvod aktivnosti koja je otpočela u septembru 2014. godine i koja je uključivala veliki broj sudija i tužilaca, kao i studenata Pravosudne akademije.

Priručnik je izradio tim eksperata Saveta Evrope u okviru projekta „Jačanje kapaciteta policije i pravosuđa za borbu protiv korupcije u Srbiji (PAKS)“, koji je uz zajedničko finansiranje Evropske unije i Saveta Evrope otpočeo 15. decembra 2012. godine. Opšti cilj projekta je da doprinese uspostavljanju demokratije i vladavine prava, kroz sprovođenje institucionalnih reformi, koje su usmerene ka sprečavanju i suzbijanju korupcije. Preciznije, projekat ima za cilj jačanje kapaciteta službi sa policijskim ovlašćenjima i pravosuđa, u otkrivanju, istrazi i suđenju u slučajevima korupcije.

www.coe.int/pacs

Jedinica za privredni kriminal i saradnju (ECCU), pri Direktoratu za ljudska prava i vladavinu prava Saveta Evrope, nadležna je za pripremanje i sprovođenje programa tehničke pomoći i saradnje, u cilju unapređivanja i pružanja podrške reformama u borbi protiv korupcije, u osnaživanju dobrog upravljanja i borbi protiv pranja novca, kako u državama članicama Saveta Evrope, tako i u drugim državama.

www.coe.int/corruption

SRP

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, od kojih su 28 članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Evropska unija je jedinstveno ekonomsko i političko partnerstvo 28 demokratskih evropskih zemalja. Njeni ciljevi su mir, prosperitet i sloboda za njenih 500 miliona građana – u pravednijem i bezbednijem svetu. Kako bi se to ostvarilo, države članice Evropske unije su uspostavile tela koja vode Evropsku uniju i usvajaju njene zakone. Najvažniji su Evropski parlament (koji predstavlja narod Evrope), Savet Evropske unije (koji predstavlja nacionalne vlade) i Evropska komisija (koja predstavlja zajednički interes Evropske unije).

<http://europa.eu>

ISBN 978-86-84437-78-7

